

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Katedra pastorálních oborů a právních věd

Zdislava Stehlíková

Učení o očistci v královéhradecké diecézi

Diplomová práce

Vedoucí práce: Dr. Vojtěch Eliáš

Praha 2010

Poděkování

Děkuji vedoucímu této diplomové práce Dr. Vojtěchu Eliášovi za odbornou pomoc a ochotu při vedení. Dále děkuji Janě Svoreňové za jazykovou korekturu.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci s názvem „Učení o očistci v královéhradecké diecézi“ napsala samostatně pod vedením Dr. Vojtěcha Eliáše a výhradně s použitím uvedených pramenů a literatury a že jsem ji nevyužila k získání jiného nebo stejného titulu. Souhlasím s tím, aby práce byla zveřejněna pro účely výzkumu a soukromého studia.

V Praze dne 8. prosince 2010

Zdislava Stehlíková

Bibliografická citace

Učení o očistci v královéhradecké diecézi [rukopis] : diplomová práce / Zdislava Stehlíková ; vedoucí práce: Vojtěch Eliáš. -- Praha, 2010. – 74 s.

Anotace

Diplomová práce „Učení o očistci v královéhradecké diecézi“ nejprve ukazuje identitu očistce. Nastihuje biblické základy nauky předložením a exegezí textů Písma svatého. A poskytuje ucelený pohled na katolickou nauku o očistci, jak je definována v dějinném vývoji a v současné době učitelským úřadem církve. Magisterium v zásadě učí, že těm, kdo se před smrtí nestihli dokonale očistit od svých hříchů, je třeba posmrtné očisty, aby mohli být uvedeni do plného společenství s Bohem. Také učí, že zemřelým lze pomáhat přímluvnou molitbou (1. kapitola). Dále tato práce přináší výzkum učení o očistci v královéhradecké diecézi v hodinách náboženské výchovy a při pravidelných katechezích dětí na farách. Cílem výzkumu bylo zjistit, zda se tato nauka církve v pastorační práci předkládá a jakým způsobem. Tento výzkum se nezdařil díky malé návratnosti dotazníků (2. kapitola). Teologie 20. století hovoří o očistě jako o existenciální proměně člověka. Očistec je darem Božím, ne jeho trestem. Utrpení, které musí člověk při tomto procesu snášet, pramení z poznání své vlastní nedokonalosti a z nemožnosti patřit na Boha (3. kapitola). Tato práce se pokouší pomocí konstitutivních a interpretačních pramenů teologického poznání nalézt kořeny a objasnit pravý smysl učení o posmrtném očišťování.

Klíčová slova

eschatologie, očistec, očista, společenství svatých, katecheze dětí

Abstract

The Diploma thesis “The teaching of the purgatory in the diocese of Hradec Králové” first shows identity of purgatory. It outlines the Biblical teaching by presenting an exegesis of Scriptural texts. The thesis offers an integral view of the Catholic doctrine of purgatory in the way it is defined by the Church’s Magisterium through historical development and in today’s time. In general the Magisterium teaches that those who couldn’t purify themselves from their sins are in need of after life purification. This is needed in order for them to be brought into a full community of God. It also teaches that the dead can be helped by pleading for them (Chapter 1). Next this work reveals the research of the teaching of

the purgatory in the lessons of religious education and during regular Catecheses which take place in parish houses in the diocese of Hradec Králové. The aim of the research was to find out whether this doctrine of the Church in pastoral care about children is taught and the way it is taught. The research wasn't successful because there weren't enough questionnaires filled in (Chapter 2). The theology of the 20th century refers to the purgation as an existential transformation of the human. The purgatory is gift from God, not His punishment. The suffering that the person have to undertake during this process comes from the realization of his or her own imperfection and the impossibility to face God (Chapter 3). This work, using constitutional and interpretative theological resources, tries to find roots and make clear the right meaning of teachings about posthumous purgation.

Keywords

eschatology, purgatory, purgation, community of saints, catechization of children

Počet znaků (včetně mezer): 133 397

Obsah

ÚVOD	6
1 IDENTITA OČISTCE.....	7
1.1 BIBLICKÉ ZÁKLADY	7
1.1.1 Starý zákon	7
1.1.2 Nový zákon.....	9
1.2 UČITELSKÝ ÚŘAD CÍRKVE	10
1.2.1 I. lyonský koncil	11
1.2.2 II. lyonský koncil.....	12
1.2.3 Bula Benedictus Deus.....	13
1.2.4 Florentský koncil	14
1.2.5 Bula Exurge Domine	14
1.2.6 Tridentý koncil	15
1.2.7 II. vatikánský koncil	17
1.2.8 List o některých otázkách týkajících se eschatologie	18
1.2.9 Katechismus katolické církve	19
1.2.10 O některých aktuálních otázkách eschatologie	21
1.2.11 Encyklika Spe salvi	23
1.2.12 Shrnutí nauky učitelského úřadu církve.....	25
2 VÝZKUM UČENÍ O OČISTCI V KRÁLOVÉHRADECKÉ DIECÉZI.....	26
2.1 OBSAH VÝZKUMU	26
2.2 SBĚR DAT	27
2.3 ANALÝZA DAT	29
2.4 MÍSTO ZÁVĚRU VÝZKUMU	30
3 TEOLOGIE NOVOVĚKU A DVACÁTÉHO STOLETÍ	37
3.1 FRANZ SPIRAGO	37
3.2 RICHARD ŠPAČEK	39
3.3 SILVESTR MARIA BRAITO	40
3.4 JOSEF RESL	41
3.5 ROMANO GUARDINI.....	42
3.6 CLIVE STAPLES LEWIS	43
3.7 KARL RAHNER	45
3.8 HANS ÜRS VON BALTHASAR	47
3.9 JOSEF ZVĚŘINA	48
3.10 TOMÁŠ ŠPIDLÍK.....	49
3.11 JAN PAVEL II.....	51
3.12 JOSEF RATZINGER	52
3.13 VLADIMÍR BOUBLÍK.....	54
3.14 HANS KÜNG.....	56
3.15 ALEŠ OPATRNÝ.....	57
3.16 JOSEF DOLISTA	59
3.17 GIUSEPPE DE ROSA.....	60
3.18 SHRUTÍ NOVODOBÉ TEOLOGIE A TEOLOGICKÁ REFLEXE	61
3.18.1 Podstata očisty	62
3.18.2 Očistné utrpení.....	63
ZÁVĚR.....	64
SEZNAM ZKRATEK	65
SEZNAM TABULEK, GRAFŮ A PŘÍLOH.....	66
POUŽITÉ ZDROJE.....	67
DALŠÍ POUŽITÉ PRAMENY.....	72
PŘÍLOHA 1	73

Úvod

Nauka římskokatolické církve o očistci je velmi kontroverzní téma. Řada dnešních křesťanů tuto nauku nepřijímá. Protestantské církve ji ve svém učení zavrhly zcela. Ale i mnoho katolických křesťanů v očistec nevěří, spíše jsou schopni věřit v reinkarnaci než v očistec. Možná je to proto, že pojmu očistec špatně porozuměli. Stále ho chápou pod vlivem středověkých představ a působivých realistických obrazů. Různé vize a obskurní obraz však k dogmatické nauce nepatří.

Cílem mé práce je výzkumem zjistit, zda se v královéhradecké diecézi římskokatolické církve tato nauka předkládá v pastoraci dětí a jakým způsobem.

Nejprve objasním, jaká je pravá identita očistce definovaná učitelským úřadem církve v dějinách a především v současné době. V této souvislosti ukáži i základní biblické kořeny, ze kterých učení o očistci vychází.

V této práci se budu opírat o odborná díla historiků a teologů a některé původní historické prameny.

1 Identita očistce

V této kapitole se pokusím ukázat podstatu a základ katolického učení o posmrtném očišřování.

1.1 Biblické základy

V Písmě svatém se nenachází žádný výslovný odkaz na očistec, na více místech se však mluví o zásadním přetvoření člověka po jeho smrti.

1.1.1 Starý zákon

Ze Starého zákona se budu věnovat židovskému pojetí podsvětí, tj. šeolu¹ a úryvku z Druhé knihy Makabejské².

Židovský šeol

Izraelské představy o konečném údělu člověka se postupně vyvíjely. V raném období Židé otázku posmrtného života neřešili, jedinou jejich nadějí byl dlouhý pozemský život, prožitý v pokoji, míru, požehnání, prosperitě, úspěchu, hojnosti, bohatství a plodnosti.

Víra v záhrobní život se vytvářela v souvislosti s otázkou po smyslu utrpení spravedlivých a možností existence odměny či trestu po smrti. Představu o záhrobí sdílel Izrael s okolními národy, s kulturami starého Orientu. Babylóňané toto podsvětí nazývali *arallu*, Řekové *hádes* a staří Izraelci *šeol*.

Podle Starého zákona každý člověk po smrti odchází do šeolu. Jákob oplakává svého syna Josefa, o kterém míní, že je mrtev: „*Ve smutku sestoupím za synem do podsvětí.*“ (Gn 37,35). V šeolu člověk existuje jen omezeně, v podobě stínu. Duchové zemřelých (*elohím*) nemají zvučný hlas, jen sípají a mumlají (srov. Iz 8,19; 29,4). Jsou daleko od pulzujícího života, nemají kontakt s lidmi ani s Bohem. Vrcholem této vzdálenosti od Boha je to, že Boha nemohou chválit: „*Mrtví nechválí už Hospodina, nikdo*

¹ Srov. BROŽ, Vojtěch. *Eschatologie*. [online]. 2004. [cit. 15. 3. 2007]. s. 12-14. Dostupné z: <<http://www.diecezch.cz/bakalari/texty/eschatologie-skripta-1.rtf>>; LE GOFF, Jacques. *Zrození očistce*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2003. s. 37-41. ISBN 80-7021-637-9; MAAS, Wilhelm. Sestoupil do pekel: aspekty zapomenutého článku víry. In *MKR Communio*. Ronov nad Doubravou: Trilality, 1998, roč. 2, č. 3. s. 261-279. ISSN 1211-7668; SCHUBERT, Kurt. *Židovské náboženství v proměnách věků*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1994. s. 95-101. ISBN 80-7021-075-3.

² Srov. BROŽ, Vojtěch. *Eschatologie*. s. 36; GUARDINI, Romano. *O posledních věcech: křesřanské učení o smrti, posmrtné očistě, vzkříšení, soudu a věčnosti*. Řím: Křesřanská akademie, 1972. s. 38; LE GOFF, Jacques. *Zrození očistce*. s. 52.

z těch, kdo sestupují v říši ticha.“ (Ž 115,17). Šeol je říše mlčení, smutku, samoty, opuštěnosti, zapomnění a tmy. Je panstvím negativity, triumfem mocností chaosu nad životem a řádem. Stav v podsvětí je beznadějný (srov. Kaz 9,2-6). Synonymem pro šeol je ve Starém zákoně smrt, temnota, nicota, ticho či jáma: „*Odložils mě do nejhlubší jámy, do temnoty hlubin.*“ (Ž 88,7). V žalmech se mluví o pasti: „*Provazy podsvětí se kolem mne stáhly, dostihly mě léčky smrti.*“ (Ž 18,6), „*Ovinuly mě provazy smrti, přepadly mě úzkosti podsvětí; nacházím jen soužení a strasti.*“ (Ž 116,3).

Z šeolu není návratu: „*Oblak se rozplyne, zmizí; stejně kdo sestoupí do podsvětí, už nevystoupí*“ (Job 7,9). Bůh panuje nad všemi oblastmi stvoření, má tedy moc i v šeolu: „*Zamírím-li k nebi, jsi tam, a když si ustelu v podsvětí, také tam budeš*“ (Ž 139,8). Hospodin do podsvětí normálně nezasahuje, ale tu moc má: „*I kdyby se prokopali do podsvětí, má ruka je odtud vezme. Kdyby vystoupili na nebesa, strhnu je odtud.*“ (Am 9,2). Výjimečně však Bůh z šeolu někoho vysvobodí, neboť: „*Hospodin usmrcuje i obživuje, do podsvětí přivádí a vyvádí též odtud.*“ (1 S 2,6). O možnosti vysvobození mluví především některé žalмовé texty (srov. Ž 16,10; 40,3; 49,16). David chválí Hospodina: „*Vyvedl jsi mě z podsvětí, Hospodine, zachovals mě při životě, abych nesešoupil v jámu.*“ (Ž 30,4). „[...] Eliáš a Elizeus způsobili vzkříšení mrtvých (srov. 1 Král 17,17-24; 2 Král 4,31-37; 13,20-21), které ale nebylo definitivním vítězstvím nad smrtí, nýbrž jen prodloužením tohoto smrtelného života, který stejně zase měl být ukončen smrtí [...]“.³

Během starozákonní tradice prodělal šeol vývoj. Se vznikem naděje na vzkříšení, na vysvobození spravedlivých z podsvětí při posledním soudu (6.-2. století před Kristem), uzrálo přesvědčení, že hned po smrti je rozlišeno mezi spravedlivými a hříšníky. Spravedliví, kteří po vzkříšení budou spaseni, nacházejí už v šeolu pokoj. Pro ty, co v něm zůstanou, se šeol stává místem trestu. Existuje „[...] několik podsvětních oddělení s odpovídajícími funkcemi: oddělení pro spravedlivé, pro bezbožníky a pro ty prostřední, pro které dostalo podsvětí funkci purgatoria (očistce).“⁴

Z hebrejského šeolu se do pojetí očistce dostal prvek temnoty, hory a řeky (srov. Jb 33,18; 36,12; Ž 49,7).

³ BROŽ, Vojtěch. *Eschatologie*. s. 14.

⁴ SCHUBERT, Kurt. *Židovské náboženství v proměnách věků*. s. 96.

Druhá kniha Makabejská

V úryvcích Druhé knihy Makabejské (srov. 2 Mak 12,38nn) se vypráví, jak Judovi lidé našli u vojáků padlých v bitvě sošky bůžků. Bylo zřejmé, že tento hřích byl příčinou toho, že padli. Juda tehdy přikázal se za ony padlé modlit a uspořádal sbírku, kterou poslal do Jeruzaléma, jako oběť za hřích. *„Bylo to krásné a šlechetné jednání, vždyť Juda přitom myslil na vzkříšení. Kdyby nebyl přesvědčen, že padlí vstanou, bylo by zbytečné a marné modlit se za mrtvé. On však byl přesvědčen, že těm, kdo zemřeli ve zbožnosti, je připravena nejkrásnější odměna. To je vznešená a zbožná myšlenka – proto dal přinést smírcí oběti za mrtvé, aby jim byly odpuštěny hříchy.“* (2 Mak 12,43b-46) V tomto textu je doložena víra Židů v posmrtné osvobození z hříchů a také jejich důvěra v účinnost modliteb a obětí živých za mrtvé. Obojí je základem budoucího očištění.

1.1.2 Nový zákon

V Novém zákoně je několik opěrných bodů pro učení církve o očišťování.⁵

V Matoušově evangeliu Kristus mluví o odpuštění na tomto a na onom světě: *„Proto vám pravím, že každý hřích i rouhání bude lidem odpuštěno, ale rouhání proti Duchu svatému nebude odpuštěno. I tomu, kdo by řekl slovo proti Synu člověka, bude odpuštěno; ale kdo by řekl slovo proti Duchu svatému, tomu nebude odpuštěno v tomto věku ani v budoucím.“* (Mt 12,31-32) Z jeho tvrzení lze vyvodit, že jsou hříchy, které budou moci být odpuštěny ještě po smrti. Tuto teorii lze vyvodit i z Ježíšova horského kázání o dlužníkově uvěznění, z kterého nevyjde, dokud nesplatí dluh. *„Dohodni se se svým protivníkem včas, dokud jsi s ním na cestě k soudu, aby tě neodevzdal soudci a soudce žalářníkovi, a byl bys uvržen do vězení. Amen, pravím ti, že odtud nevyjdeš, dokud nezaplatíš do posledního haléře.“* (Mt 5,25-26; srov. Mt 18,34-35) Řecké slovo označující vězení (φυλακή) znamenalo také hádes, říši mrtvých.

Zásadním textem pro vytvoření nauky o očištění je Pavlova pasáž z Prvního listu Korintským: *„Nikdo totiž nemůže položit jiný základ než ten, který už je položen, a to je Ježíš Kristus. Zda někdo na tomto základu staví ze zlata, stříbra, drahého kamení, či ze dřeva, trávy, slámy – dílo každého vyjde najevo. Ukáže je onen den, neboť se zjeví v ohni; a oheň vyzkouší, jaké je dílo každého člověka. Když jeho dílo vydrží, dostane odměnu. Když mu dílo shoří, utrpí škodu; sám bude sice zachráněn, ale projde ohněm.“* (1 Kor 3,11-15).

⁵ Srov. BOUBLÍK, Vladimír. *Teologická antropologie*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001. s. 173. ISBN 80-7192-490-3; BROŽ, Vojtěch. *Eschatologie*. s. 37-38; LE GOFF, Jacques. *Zrození očištění*. s. 53-36.

Apoštol Pavel přepokládá, že skutky budou po smrti prověřeny a ty neúčinné vyloučeny, aby člověk mohl dojít spásy. Na onom světě má každý člověk osud odpovídající své povaze. Svátý Pavel zde mluví o ohni, který je symbolem očištění v den všeobecného soudu; nejde tedy o oheň očišťovací. „Je však velmi důležité, že svátý Pavel připouští jakousi eschatologickou očistu, která přivede do věčného života lidi průměrné.“⁶

1.2 Učitelství církve

Dogmatické učení o očištění je výsledkem dějinného procesu, prošlo dlouhým a komplikovaným vývojem plným myšlenek, představ, obrazů, teologických debat, ale i fantastických vizí. Zdědilo některé prvky starověkých tradic náboženství. Během historického vývoje bylo bezesporu ovlivňováno filosofií, historickým, kulturním a sociálním prostředím dané doby. Jen velmi stručně ukáží základní body vývoje této nauky ve starověku a středověku⁷, které jsou důležité k pochopení identity očištěnce, jak ji definoval učitelství církve.

První úvahy o posmrtné očištění vznikaly již v rané křesťanské církvi. Za „zakladatele“ dogmatu o očištění jsou považováni řečtí teologové (Klement Alexandrijský, Origenes). Myšlenku očišťování rozvinuli v souvislosti s církevním způsobem pokání jako cestu duše za poznáním Boha. Tato cesta je cestou postupné očištění (výchovy), jež může pokračovat i za hranicí smrti. Do myšlenky výchovy, přejaté z řecké antiky, východní patristická teologie přinesla představu očištěného ohně, jež byla ve výkladech podporována textem svatého Pavla (1 Kor 3,11-3,15).

V západní církvi se myšlenky o očištění objevily především na základě pastoračních důvodů. Církevní Otcové a biskupové (Cyprián) se zabývali otázkou, zda kajícníci mohou dokončit své pokání po fyzické smrti, opírali se o Mt 5,26. Základní myšlenka západního učení o očištění je tedy formulována jako pokračování a dokončení pokání po smrti. Západní tradice vyrostla z židovských kořenů. V obou církevních tradicích měla významný vliv na vznik ideje očištění praxe modliteb za zemřelé.

V dalším vývoji západní patristická teologická tradice převzala východní ideu očištěného ohně. Značný význam pro vznik doktríny očištění měl Augustinus Aurelius

⁶ BOUBLÍK, Vladimír. *Teologická antropologie*. s. 173.

⁷ Srov. LE GOFF, Jacques. *Zrození očištěnce*. s. 63-277; MACHAN, Richard. Posmrtná očista. In *MKR*

Communio. Svitavy: Trinitas 2002, roč. 6, č. 2. s. 138-146. ISSN 1211-7668;

RATZINGER, Joseph-BENEDIKT XVI. *Eschatologie: smrt a věčný život*. Nové vyd. Brno: Společnost pro odbornou literaturu – Barrister & Principal, 2008. s. 138-144. ISBN 978-80-87029-30-5.

(354-430). Stanovil hlavní rysy budoucího očištěnce tím, že definoval očištěný oheň (*ignis purgatorius*) jako bolestný, dočasný a jen pro malý počet lidí, a tím, že určil čas očištěnce mezi smrt a poslední soud.

Na východě díky odmítnutí Origenova učení o apokatastazi, které tvrdilo, že očištěný oheň očistí naprosto všechny, vývoj nauky o posmrtném očišťování ustrnul. Od Jana Zlatoústého už pak vůbec východní církve nemluví o očišťování ve spojení s ohněm a nepojímá očistu jako trest nebo pokání. Toto je důležité, neboť, jak uvidíme dále, se dogma očištěnce zrodilo právě z kontroverzí mezi Řeky a Latiníky.

Nyní se vrátím k vývoji na západě. V raném středověku se pojetí očištěnce v teologii příliš nerozvíjelo. Půdu pro budoucí očištěnce však připravovala řada vizí a imaginárních cest na onen svět. Velký vliv zde měly promluvy Řehoře Velikého. Ve scholastice se pak nauka o očištěnci v teologické rovině rozvíjela v souvislosti s rozvojem pojetí hříchu, pokání a s formulováním učení o posledních koncích. V kontroverzi s Řeky se po velkém rozkolu s východní církví v rámci upřesnění stavu očišťující se duše začalo mluvit o místech očisty (*loca purgatoria*). V rovině imaginace se též upřesňovala funkce a povaha ohně. Kolem roku 1170 se ve škole při pařížské Nôtre-Dame zrodil výraz „očištěnce“ (*purgatorium*).

Nyní se budu věnovat některým důležitým prohlášením učitelského úřadu církve.

1.2.1 I. lyonský koncil

Již od samého velkého církevního rozkolu 1054 probíhali mezi latinskou a řeckou církví rozhovory ve snaze opětovného sjednocení. V těchto sporech zaujalo téma očištěnce a ohně a posléze i očištěnce prvořadé místo. Neboť Řekové, jak již bylo zmíněno výše, v souvislosti s odsouzením Origenova učení o apokatastazi, nauku o očištěnci dále nerozvíjeli, kdežto u latinských teologů v geografii onoho světa vzniklo třetí místo, očištěnce.

Když se zdálo, že vše je na nejlepší cestě k dohodě, poslal Papež Inocenc IV. 16. března 1254 vyslanci Svatého stolce u Řeků oficiální dopis (*sub catholicae*)⁸, v němž formuluje definici očištěnce a žádá Řeky, aby ji odsouhlasili. Tímto listem začíná řada dokumentů, v nichž se konfrontuje východní a západní učení o očištěnci. Papež hájí víru v očištěnce v západní církví texty z Písma Mt 12,32 a 1 Kor 3,12-15:

„Denique cum Veritas in Evangelio asserat, quod si quis in Spiritum Sanctum blasphemiam dixerit, neque in hoc saeculo, neque in futuro dimittetur ei (Mt 12,32); per quod datur

⁸ Srov. DS 830-839; srov. též MACHAN, Richard. Posmrtná očista. s. 146-47; LE GOFF, Jacques. *Zrození očištěnce*. s. 270-273.

intellegi quasdam culpas in praeseti, quasdam vero in futuro saeculo relaxari, et Apostolus dicat, quod ‚uniusque opus, quale sit, ignis probabit ‘, et ‚cuius opus arserit, detrimentum patietur; ipse autem salvus erit; sic tamen quasi per ignem‘(1 Kor 3,12-15); [...].“⁹ („Ježto Pravda Evangelia praví, že tomu, kdo se rouhá proti Duchu Svatému, nebude tento hřích odpuštěn, ani na tomto, ani na onom světě, čímž se nám dává na srozuměnou, že některé hříchy jsou odpuštěny v čase vezdejším a jiné v druhém životě; a ježto apoštol praví, že dílo každého, ať je jakékoli, bude prozkoušeno ohněm, a jestliže shoří, dělník utrpí škodu, sám však bude spasen, ale jako skrze oheň (1 Kor 3,12-15); [...].“¹⁰)

Dále připomíná, že sami Řekové ve své víře vyznávají, že duše zemřelých, zemřeli-li obtíženi pouze lehkými hříchy, nikoli však hříchy těžkými, procházejí očišťováním a přímluvy církve jim pomáhají. Chce proto, aby v zájmu jednoty Řekové používali západní název pro místo očisty – Očistec (*Purgatorium*):

“Nos, quia locum purgationis huiusmodi dicunt non fuisse sibi ab eorum doctoribus certo et proprio nomine indicatum, illum quidem iuxta traditiones et auctoritates sanctorum Patrum ‚Purgatorium‘ nominantes volumus, quod de cetero apud ipsos isto nomine appelletur.“¹¹ („(Řekové) tvrdí, že pro ono místo očisty nenacházejí u svých doktorů žádné vlastní a spolehlivé pojmenování a že na druhou stranu podle Tradice a svatých Otců to jméno je ‚Očistec‘, přejeme si, aby i oni přijali do budoucna tento výraz.“¹²)

Závěrem shrnuje, že lehké a nepatrné hříchy, které nebyly odpykány pokáním a usmířeny během života, jsou po smrti břemenem pro duši a musí být očištěny dočasným ohněm (*transitorio igne*).

Důležité je, že zde není jen převzata biblická vize očištcového ohně, ale očistec je definován jako místo (*purgatorium*). „Tento dopis je rodným listem doktríny o očištcí jako místě.“¹³

1.2.2 II. lyonský koncil

Pokusy o jednotu mezi Řeky a katolíky vyústily v II. lyonský koncil (1274). Ve čtvrtém zasedání řečtí vyslanci přijali vyznání víry, které mimo jiné sporné body obsahovalo i nauku o očištcí. Koncil 1. listopadu připojil ke konstituci *Cum sacrosanta* jako dodatek poupravený dopis původně napsaný papežem Klimentem IV. roku 1267

⁹ DS 838.

¹⁰ překlad LE GOFF, Jacques. *Zrození očistce*. s. 273.

¹¹ DS 838.

¹² překlad LE GOFF, Jacques. *Zrození očistce*. s. 273.

¹³ LE GOFF, Jacques. *Zrození očistce*. s. 273.

Michaelu VIII. a později znovu použitý papežem Řehořem X. v dopise císaři Michaelu Palaiologovi, ten jej přijal do svého vyznání víry. Řečtí vyslanci 6. června 1274 toto vyznání víry na čtvrtém zasedání koncilu přijali.¹⁴ O posmrtné očistě zde stojí:

„Quod si vere paenitentes in caritate deceserint, antequam dignit paenitentiae fructibus de commissis satisfecerint et omissis: eorum animas poenis purgatoriis seu catharteriis, sicut nobis frater Iohannes explanavit, post mortem purgarii: et ad poenas huiusmodi relevandas prodesse eis fidelium vivorum suffragia, Missarum scilicet sacrificia, orationes et eleemosynas et alia pietatis officia, quae a fidelibus pro aliis fidelibus fieri consueverunt secundum Ecclessiae instituta.“¹⁵ („Jestliže v upřímné kajícnosti a křesťanské lásce zemřou dříve, než stačili důstojnými plody pokání odčinit, co spáchali nebo opomněli, jejich duše, jak nás poučil bratr Jan, jsou po smrti očišťovány očistnými či očišťujícími tresty, v nichž jim mohou ulevit přímluvy živých věřících, tj. obětování mší, modlitby, almužny a jiné zbožné skutky, jaké dle církevních ustanovení věřící obvykle konají pro jiné věřící.“¹⁶)

Na rozdíl od dopisu Inocence IV. se v tomto listě mluví pouze o očistě po smrti (*post mortem purgatori*) a o očistných trestech (*poenis purgatoriis*), není v něm však jediná zmínka o místě očisty a očistném ohni. Slovo *purgatorium* není použito, je-li to jen s ohledem na Řeky, nebo je to projevem zdrženlivosti, není zcela známo.

1.2.3 Bula *Benedictus Deus*

Bula *Benedictus Deus*¹⁷, kterou napsal papež Benedikt XII. 29. ledna 1336, je definicí „ex cathedra“, vyhlásil jí tak oficiální doktrínu o stavu duší po smrti. V tomto textu je důležité prohlášení, že duše zemřelých ihned po smrti, ještě před generálním soudem a vzkříšením těl, jdou do nebe. Implicitně je zde řečeno, že musejí být nejdříve očištěni. V textu totiž stojí:

„[...] mox post mortem suam et purgationem praefatam in illis, qui purgatione huiusmodi indigebant [...] viderunt et vident divinam essentiam visione intuitiva [...]“¹⁸ („[...] cokoli bylo nebo bude v nich (zesnulých) k očištění, tak když budou očištěni po smrti... dosáhnou ihned blaženého patření [...]“)¹⁹

Opět zde není užito slovo očištěc (*purgatorium*), ale pouze očišťování (*purgatio*).

¹⁴ Srov. DS 850-861; srov. též MACHAN, Richard. Posmrtná očista. s. 147; LE GOFF, Jacques. *Zrození očištěce*. s. 274-275; JEDIN, Hubert. *Malé dějiny koncilů*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1990.s. 40-43.

¹⁵ DS 856.

¹⁶ překlad Jacques. LE GOFF, *Zrození očištěce*, s. 275.

¹⁷ Srov. DS 1000-1002; srov. též MACHAN, Richard. Posmrtná očista. s. 147.

¹⁸ DS 1000.

¹⁹ překlad MACHAN, Richard. Posmrtná očista. s. 147.

1.2.4 Florentský koncil

Na unijním koncilu se Řeky²⁰, který začal v dubnu 1938 ve Ferrare a v lednu 1439 byl přeložen do Florencie, se opět diskutovalo o sporných otázkách v nauce Latiníků a Řeků. Latiníci odpovídali na námitky Řeků proti jejich učením. Mezi sporné otázky, krom nejdůležitějších filioque a papežského primátu, se také jednalo o posmrtné očistě. Řekové se totiž domnívali, že dle Latiníků je očistné utrpení shodné s utrpením zavržených, jen je dočasné. Bula *Laetentur caeli* vyhlášená 6. července 1939 ustanovila unii s východní církví. Částí buly je *Dekret pro Řeky*²¹, v němž stojí:

„Item, si vere paenitentes in Dei caritate decesserint, antequam dignis paenitentiae fructibus de commissis satisfecerint et omissis, eorum animas poenis purgatoriis post mortem purgari: et ut a poenis huiusmodi releventur, prodesse eis fidelium vivorum suffragia, missarum scilicet sacrificia, orationes et eleemosynas, et alia pietatis officia [...].“²² („Duše pravých kajících, zesnulých v lásce Boží dříve, než zadostiučinili kajícími skutky za to, co vykonali nebo nevykonali, jsou očišťovány po smrti očistcovými tresty a z těchto trestů je jim ulehčeno díky přímluvám žijících při mešní oběti, modlitbách, skutcích milosrdenství a jiných zbožných skutcích [...].“²³)

V textu není žádný náznak očistného místa ani ohně, mluví se zde pouze o očistných trestech obecně bez konkrétního určení.

1.2.5 Bula Exurge Domine

Whittenberský profesor Martin Luther²⁴ zveřejnil 31. října 1517 svých 95 disputačních tezí týkajících se odpustků. Papež Lev X. (1513–1521) si Luthera nejprve povolal do Říma, pak ho ale nechal hájit se před papežským legátem na augšpurském říšském sněmu. Když Luther ani po tomto sněmu ani po dalších disputacích svá tvrzení neodvolal, papež dne 15. června 1520 mu bulou *Exurge Domine*²⁵ pohrozil klatbou v případě, že by ve lhůtě 60 dnů neodvolal 41 bludných článků v této bule napsaných. Jednalo se o články vybrané z jeho spisů. 37. blud zní: „Purgatorium non potest probari ex

²⁰ Srov. MACHAN, Richard. Posmrtná očista. s. 147; JEDIN, Hubert. *Malé dějiny koncilů*. s. 58-59.

²¹ Srov. DS 1300-1308.

²² DS 1304.

²³ překlad MACHAN, Richard. Posmrtná očista. s. 147.

²⁴ Srov. FRANZEN, August. *Malé církevní dějiny*. 3. doplněné a rozšířené vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006. s. 202-203. ISBN 80-7195-082-3;

DENZINGER, Henricus – SCHÖNMETZER, Adolfus. (ed.). *Enchiridion symbolorum definitionum et declarationum de rebus fidei et mortum*. Barcinone: Herder, 1965. s. 357.

²⁵ Srov. DS 1451-1492.

sacra Scriptura, quae sit in canone.“²⁶ (Očistec se nedá prokázat ze Svatého písma, které je součástí kánonu.)

Nejde zde tedy o žádnou definici očistce, pouze se jeho existence obhájí. Popírání jeho existence je bulou považováno za blud.

1.2.6 Tridentský koncil

Na tridentském koncilu²⁷ (1545–1563), který vystupoval proti Lutherovu a Kalvínovu učení, byly zformulovány hlavní principy katolické doktríny.

Protestanti neuznávali katolickou nauku o očistci s odůvodněním, že není doložena Písmem svatým. Také ji popírali v souvislosti s jejich učením o vnějším ospravedlnění. Luther a Kalvín hlásali, že naše hříchy už byly přičteny nebo vloženy na Krista. Kristova spravedlnost byla pak přičtena nám. Člověk je tedy ospravedlněn a očištěn pouze Kristovou zásluhou, nikoli svou vnitřní proměnou. Pro jakékoli posmrtné očišťování není důvod. Stačí pouze víra v Krista a duše věřícího člověka ihned v okamžiku smrti je s Ním v nebi. Katolická nauka o očistci podle nich hledá ospravedlnění jinde než v Kristu. Útok na dostatečnost univerzálního usmíření Kristem viděli hlavně ve „mši za zemřelé“.²⁸

Tridentský koncil se o posmrtném očišťování dogmaticky vyslovil v *Dekretu o ospravedlnění (Decretum de iustificacione)*²⁹, přijatém na 6. zasedání dne 13. července 1547. Koncil tímto dekretem vyvrací omyly luteránů týkající se ospravedlnění a spolupráce člověka s milostí, dále pak bludy Jana Kalvína týkající se predestinace. V kánonu 30 stojí:

„Si qui post acceptam iustificationis gratiam cuilibet peccatori paenitenti ita culpam remitti et reatum aeternae poenae deleri dixerit, ut nullus remaneat reatus poenae temporalis, exolvendae, vel in hoc saeculo vel in futuro in purgatorio, antequam ad regna caelorum aditus patere possit: an. s.“³⁰ (Jestliže by někdo tvrdil, že po obdržení ospravedlňující milosti kajícímu hříšníkovu je vina prominuta a věčný trest zrušen, a že nikdo nesetrvává v časném trestu, od kterého bude osvobozen buď v tomto čase, nebo v budoucnu v očistci, dříve než mu bude otevřen vstup do nebeského království: bude exkomunikován.)

²⁶ DS 1487.

²⁷ Srov. MACHAN, Richard. Posmrtná očista. s. 148; JEDIN, Hubert. *Malé dějiny koncilů*. s. 66-80, 143; DOLISTA, Josef. *Perspektivy naděje: teologická výpověď o naději ve vzkříšení*. 1. vyd. Brno: Cesta, 1997. s. 82-83. ISBN 80-85319-64-0.

²⁸ Srov. CALVIN, Jan. *Vzdělání ve víře: Katechismus a Vyznání víry z roku 1537*. 1. vyd. Praha: Kalich, 1953. s. 36-40; LUTHER, Martin. *Lutherův malý katechismus s výkladem*. 1. vyd. Český Těšín: Slezská církev evangelická, 1995. s. 118-121, 144; RATZINGER, Joseph-BENEDIKT XVI. *Eschatologie: smrt a věčný život*. s. 139; ŠPIDLÍK, Tomáš. *Věřím v život věčný: eschatologie*. 1. vyd. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2007. s. 187-202. ISBN 978-80-86715-93-3.

²⁹ Srov. DS 1520-1583.

³⁰ DS 1580.

Součástí koncilních dokumentů, které papež Pius IV. podepsal, je i *Dekret o očistci* (*Decretum de purgatorio*)³¹ přijatý koncilem na 25. zasedání dne 3. prosince 1563. Tento dekret je disciplinární a odvolává se na výše zmíněný dekret dogmatický. Tento krátký dekret koncilu potvrzuje nauku o očistci.

„Cum catolica Ecclesia, Spiritu Sancto edocta, ex sacris Litteris et antiqua Patrum traditione in sacris Consiliis et novissime in hac oecumenica Synodo docuerit, purgatorium esse, animasque ibi detentas fidelium suffragis, potissimum vero acceptabili altaris safrificio iuvari.“³² („Osvícena Duchem svatým, čerpajíc z Písma svatého a ze starých podání církevních otců, ustanovila katolická církev na svých koncilech a nakonec na všeobecném shromáždění: je *purgatorium*, a duše, které jsou tam drženy, nacházejí pomoc v přímluvách věřících, ale především v oltářní oběti, ve které nachází Bůh své zalíbení.“³³)

Není zde zmínka o ohni ani o očistcových trestech. Výraz „duše jsou drženy“ však implikuje představu místa.

Dále koncil přikazuje biskupům: aby pečlivě usilovali o to, aby zdravá nauka o očistci – podaná svatými otcí a svatými koncily – byla křesťany věřena, udržována, vykládána a všude zvěstována; aby varovali nezkušený lid před těžkými a záludnými otázkami, které nepřispívají ke vzdělání a které většinou nezvětšují zbožnost; aby nedovolovali hlásat a zabývat se nejistými a z klamu podezřelými věcmi, hledět na tuto nauku se zvědavostí a pověřivostí a s očistcem obchodovat. Aby zabraňovali pohoršení a urážce věřících v této věci.³⁴

Mezi uskutečňování koncilních ustanovení patřilo vydání tzv. římského katechismu z rozkazu papeže Pia IV. Tento katechismu byl pojímán jako základní příručka katolické věrouky určená nižšímu duchovenstvu. V hlavě VI – *O pátém článku víry – Sestoupil do pekel, třetího dne vstal z mrtvých*³⁵ – stojí: „[...] jest očistcový oheň, kterým se duše nábožných do určitého času muky trpíce, očišťují, aby jim do věčné vlasti volný přístup býti mohl, do nížto nic nečistého nevstupuje.“³⁶ V hlavě X – *Věřím v svatou církev*

³¹ Srov. DS 1820.

³² DS 1820.

³³ překlad MACHAN, Richard. Posmrtná očista. s. 148.

³⁴ „[...] praecit sancta Synodus episcopis, ut sanam de purgatorio doctrinam, a sanctis Patribus et sacris Consiliis traditam, a Christifidelibus credi, teneri, doceri et ubique praedicari diligenter studeant. Apud rudem vero plebem difficiliores ac subtiliores quaestiones, quae ad aedificationem non faciunt, et ex quibus plerumque nulla fit pietatis accessio, a popularibus concionibus secludantur. Incerta item, vel quae specie falsi laborant, evulgari ac tractari non permittant. Ea vero, quae ad curiositatem quandam aut superstitionem spectant, vel turpe lucrum sapiunt, taquam scandala et fidelium offencula prohibeant [...]“.

³⁵ Srov. *Katechismus z nařízení Sněmu Tridentského pastýřům duchovním a z rozkazu Pia V. papeže římského na světlo vydaný*. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1867, s. 93-94.

³⁶ *Katechismus z nařízení Sněmu Tridentského*. s. 59.

obecnou, Svatých obcování – se mluví o dvou částech církve, o vítězoslavné a o bojující, o části očišťující se zde není zmíněno.

1.2.7 II. vatikánský koncil

Druhý vatikánský koncil (1962–1965) pojednal o otázce posmrtného očišťování ve svém základním a ústředním díle – ve *Věřoučné konstituci o církvi (Lumen gentium)*³⁷, schválené a slavnostně vyhlášené 21. listopadu 1964. Tato věroučná konstituce je „[...] učitelským výrokem nejvyššího učitelského úřadu katolické církve a je závazná pro náboženské vědomí katolíků.“³⁸ Posvátný sněm jí chtěl důkladně objasnit podstatu a univerzální poslání církve.³⁹ Na výslovné přání vyhlášovatele koncilu papeže Jana XXIII. byla sněmem pojednána i eschatologická situace církve. V *Lumen gentium* (LG) je předložena v sedmé kapitole nazvané *Eschatologický ráz putující církve a její spojení s nebeskou církví*.⁴⁰ Diskutovalo se o ní spolu s mariologickou kapitolou, až ve třetím jednacím období. Přes protest některých biskupů, kteří chtěli v textu dokumentu výslovné výpovědi o pekle a o očistci, prošla nynější kapitola hlasováním 19. a 20. října 1964. Její výpovědi týkající se očistce zde nyní načrtnu.

V LG tedy nenajdeme konkrétní popis očistného stavu. Stav očišťování je zde pojednán ekleziologicky, jako očišťující se církev, která je součástí velkého společenství svatých. Koncil zdůrazňuje, že všichni, kdo jsou Kristovi, kdo mají jeho Ducha, jsou spojeni vzájemnou láskou a patří do jedné církve. Tato církev má tři stavy: „Dokud tedy Pán nepřijde ve své slávě a všichni andělé s ním, kdy také zničí smrt a všechno mu bude podřízeno, někteří jeho učedníci putují na zemi, jiní se po smrti očišťují, další jsou oslaveni a hledí jasně na samého trojjediného Boha ‚jak je‘. Všichni však – i když v různém stupni a různým způsobem – jsme navzájem spojeni v téže lásce k Bohu i bližnímu [...]“⁴¹ Stručně, ale zcela jasně je zde řečeno, že existuje stav očisty.⁴²

³⁷ Srov. DRUHÝ VATIKÁNSKÝ KONCIL. Věřoučná konstituce o církvi *Lumen gentium*. In *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. 2. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. s. 29-100. ISBN 80-7192-467-9; srov. též BOUBLÍK, Vladimír. *Boží lid*. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997. s. 58-59, 365-366. ISBN 80-7192-307-9; PESCH, Otto Hermann. *Druhý vatikánský koncil: příprava, průběh, odkaz*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1996. s. 188. ISBN 80-7021-194-6.

³⁸ RAHNER, Karl. Úvod k věroučné konstituci o církvi *Lumen gentium*. In *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. 2. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. s. 31. ISBN 80-7192-467-9.

³⁹ Srov. LG 1.

⁴⁰ Srov. LG 48-51; srov. též; MACHAN, Richard. Posmrtná očista. s. 148-149; SCHÖNBORN, Christoph. *Communio tří církevních stavů*. In *MRK Communio*. Svitavy: Trinitas, 2001, roč. 5, č. 2. s. 47-59. ISSN 1211-7668.

⁴¹ LG 49.

⁴² Srov. LG 48-49.

LG dále připomíná slavení památky zesnulých a modlitbu za zemřelé s odkazem na nápisy v katakombách, které dokládají, že tato modlitba je nestarší křesťanskou praxí. Tato stará modlitba církve za zesulé zahrnuje jistotu, že jsou tací, kteří se po smrti ještě očišťují. V modlitbách můžeme pomoci zesnulým, protože smrtí společenství lásky nepřestává, smrt tak neničí spolupráci ani pouta mezi lidmi. Dějinná církev může mít účast na očišťování zemřelých.⁴³

Závěrem kapitoly koncil konstatuje, že „[...] přijímá [...] víru našich předků v životní společenství s bratry, kteří jsou v nebeské slávě nebo se po smrti ještě očišťují.“⁴⁴ Toto společenství je definováno kristocentricky, spojuje je příslušnost ke Kristu a vzájemná láska.⁴⁵

Koncilní učení o očistci je pojato velmi stručně a střízlivě. Jeho snahou je objasnit vztah mezi církví v dějinách a ve věčnosti a posílit vědomí vzájemného společenství života a modlitby, které není zrušeno ani smrtí. Dokument používá slovo očišťování (*purificatio*), nikoli očistec (*purgatio, purgatorium*).

1.2.8 List o některých otázkách týkajících se eschatologie

Kongregace pro nauku víry publikovala 17. května 1979 papežem Janem Pavlem II. schválený dokument adresovaný všem biskupům a členům biskupských konferencí s názvem *List o některých otázkách týkajících se eschatologie (Lettera su alcune questioni concernenti l'escatologia)*.⁴⁶ Kongregace tento list vydala, aby připomenula těm, jejichž úkolem je vyučovat víře, co podle církve patří k podstatě víry a co předkládá jménem Ježíše Krista o posmrtném údělu člověka. V následujícím textu se pokusím nastínit, proč Kongregace pro nauku víry tento dokument napsala a o čem pojednává.

Posvátná kongregace list vydala z obavy, že článek vyznání víry, týkající se událostí po smrti, je teology zkreslován a zpochybňován. A že tím, v myslích věřících narůstá nejistota a pochyby ohledně mezistavu mezi smrtí a vzkříšením těla. Otázku mezistavu list objasňuje v sedmi bodech. Pro náš kontext je důležitý bod tři, jenž tvrdí že

⁴³ Srov. LG 50.

⁴⁴ LG 51.

⁴⁵ Srov. LG 51.

⁴⁶ Srov. POSVÁTNÁ KONGREGACE PRO NAUKU VÍRY. List o některých otázkách týkajících se eschatologie. In *Teologické texty*. [online]. Vyšehrad: Královská kolegiální kapitula sv. Petra a Pavla, 2002, samizdat č. 1. s. 42-44. [cit. 28. 1. 2007]. Dostupné z: <<http://www.teologicketexty.cz/casopis/1989-1/List-o-otazkach-eschatologie-DOKUMENT.html?co=eschatologie>>. ISSN 0862-6944; srov též RATZINGER, Joseph. Mezi smrtí a zmrtvýchvstáním. In *MKR Communio*. Svitavy: Trinitas, 2002, roč. 6, č. 1. s. 59-72. ISSN 1211-7668.

„lidské Já“ existuje jako duchovní element s vědomím a vůlí i po smrti. Kongregace se snaží pro tento element zachovat výraz „duše“. Především je důležitý bod sedm, který hovoří o očistě duší po smrti: „[...] pokud jde o vyvolené, církve věří v jejich případné očišťování, které předchází jejich patření na Boha, ale je zcela rozdílné od trestů zavržených.“⁴⁷ V souvislosti s vírou v mezistav a posmrtné očišťování kongregace obhajuje kult zemřelých ve čtvrtém bodě: „Církve vylučuje každou formu myšlení nebo vyjadřování, jež by činilo absurdní nebo nesrozumitelnou její modlitbu, její pohřební obřady a její pocty vzdávané zemřelým [...]“⁴⁸ Kdyby totiž neexistoval mezistav s variantou očišťování, ve kterém je příležitost duším pomoci, modlitby za zemřelé by neměly žádný smysl. Další text obsahuje varování před svévolným fantastickým znázorňováním posmrtné situace člověka.

List tedy zastává tradiční bipolární eschatologii, staví se proti teorii vzkříšení ve smrti, striktně odděluje tělesné vzkříšení od přebývání duše v mezistavu. Právě v tomto mezistavu se otvírá prostor pro očišťování duší a modlitby věřících za tyto duše. Dokument tedy o očistci nepřináší nic nového ani konkrétního, pouze tento stav předkládá k věření a katechezi.

1.2.9 Katechismus katolické církve

Zahajovatel II. vatikánského koncilu Jan XXIII. stanovil hlavním cílem tohoto koncilu sřežít a vysvětlovat poklad nauky víry. Synodální otcové na synodě v roce 1985 vyjádřili přání po sestavení nového katechismu. Ve světle II. vatikánského koncilu tedy vyšel *Katechismus katolické církve* (KKC)⁴⁹, jenž se stal základním textem současné církevní katecheze. Jeho oficiální latinskou verzi – *editio typica Catechismus Catholicae Ecclesia* – promulgoval papež Jan Pavel II. dne 15. srpna 1997 apoštolským listem *Laetamur magnopere*.⁵⁰ Cílem KKC je „nabídnout úplný a celistvý výklad nauky, z něhož

⁴⁷ POSVÁTNÁ KONGREGACE PRO NAUKU VÍRY. List o některých otázkách týkajících se eschatologie. s. 43.

⁴⁸ POSVÁTNÁ KONGREGACE PRO NAUKU VÍRY. List o některých otázkách týkajících se eschatologie. s. 43.

⁴⁹ *Katechismus katolické církve*. 2. doplněné a opravené. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. ISBN 80-7192-473-3.

⁵⁰ Srov. JAN PAVEL II. Apoštolský list *Laetamur magnopere*. In *Katechismus katolické církve*. 2. doplněné a opravené. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. s. 1-6. ISBN 80-7192-473-3.

by byl každý schopen poznat, co církve vyznává a slaví, čím žije a jak se modlí ve svém každodenním životě.“⁵¹

Nauku o očistci KKC předkládá v podčlánku *Konečné očišťování neboli očistec*⁵² dvanáctého článku druhého oddílu *Vyznání víry*. Jde o článek víry *Věřím v život věčný*, který zde spadá pod kapitolu *Věřím v Ducha svatého*. Hlavní formulací je: „Ti, kdo umírají v Boží milosti a přátelství, ale nejsou dokonale očištěni, i když jsou si jisti svou věčnou spásou, jsou po smrti podrobni očišťování, aby dosáhli svatosti nutné ke vstupu do nebeské radosti.“⁵³ Dále KKC konstatuje, že toto očišťování je církví nazýváno „očistec“ a že je naprosto odlišné od trestu zavržených. Také konstatuje, že církevní tradice s odvoláním na některé texty Písma svatého (1Kor 3,15; Petr 1,7) hovoří o očistném ohni; cituje zde na svatého Řehoře Velikého.⁵⁴ Další text doporučuje, aby věřící pomáhali zemřelým modlitbami, eucharistickou obětí, almužnami, odpustky a kajícími skutky, neboť víra v možnost pomoci zemřelým v jejich očišťování se opírá o Písmo svaté (2 Mak 12,46; Job 1,5; Mt 25,31-36). Je zde také argumentováno tím, že památku zemřelých církev uctívala a za zemřelé se modlila již od prvních dob; o tuto praxi se vlastně učení o očistci opírá.⁵⁵

O očistci je také zmínka v devátém článku vyznání víry *Věřím ve svatou církev obecnou*, v odstavci *Společenství svatých*⁵⁶, kde je církev charakterizována právě jako společenství svatých. Je zde citována nauka LG o třech církevních stavech, jedním z těchto stavů jsou ti, kdo se „po smrti očišťují“.⁵⁷ Ve shrnutí tohoto odstavce je naproti tomu citováno z *Vyznání víry Božího lidu* Pavla VI. Boží lid věří ve společenství žijících, těch, kdo procházejí vlastním očištěním a svatých v nebi.⁵⁸ S odvoláním na LG je také připomenuta modlitba za zemřelé.⁵⁹

O posmrtném očišťování je též v KKC pojednáno v souvislosti s naukou a církevní praxí odpustků, a to v podčlánku *Odpustky*⁶⁰ čtvrtého článku *Svatost pokání a smíření*. Stojí zde: „[...] každý hřích, i všední, vyvolává zhoubné lpění na tvorech, které musí být

⁵¹ JAN PAVEL II. Apoštolská konstituce *Fidei depositum*. In *Katechismus katolické církve*. 2. doplněné a opravené. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. s. 7-13. ISBN 80-7192-473-3.

⁵² Srov. 1030-1032.

⁵³ KKC 1030.

⁵⁴ Srov. KKC 1031.

⁵⁵ Srov. KKC 1032.

⁵⁶ Srov. KKC 946-962.

⁵⁷ Srov. KKC 954; srov. též LG 49.

⁵⁸ Srov. KKC 962.

⁵⁹ Srov. KKC 958; srov. též LG 50.

⁶⁰ Srov. KKC 1471-1479, 1498.

očištěno, buď zde na zemi, nebo ve stavu, který se nazývá očistec. Toto očišťování zbavuje toho, co se nazývá ‚časný trest‘ za hřích.“⁶¹ Pomocí odpustků se dají pro duše v očistci získat prominutí těchto časných trestů, díky výměně všech dober ve společenství svatých.

1.2.10 O některých aktuálních otázkách eschatologie

Papež Jan Pavel II. dne 16. listopadu 1991 schválil dokument Mezinárodní teologické komise (MTK) *O některých aktuálních otázkách eschatologie (Alcune questioni attuali riguardanti l'escatologia)*⁶². Není bez zajímavosti, že předsedou MTK byl v té době kardinál Josef Ratzinger.

MTK chtěla tímto dokumentem shrnout pravdy víry, které se týkají lidského posmrtného údělu, neboť „[...] mezi křesťany vyvstávají nejistoty ohledně eschatologické naděje.“⁶³ A lidé mají strach ze smrti a z trvalého zániku. Tyto pochybnosti křesťanského lidu jsou, dle dokumentu, vyvolány současným sekularizovaným světem s jeho imanentním pojetím člověka, přesvědčením, že smrtí všechno končí a že člověk není zaměřen k nějakému vyššímu cíli. Připočteny musejí být i některé teologické interpretace a teologické spory, které ovlivňují katechezi a homilii, a tím křesťany dezorientují. MTK doufá, že tímto vyzvednutím aspektů víry, týkajících se posledních věcí, posílí naději křesťanů a pomůže jim překonat životní úzkost.

Základní odpovědí na zmatenost člověka je, dle dokumentu, skutečnost Kristova vzkříšení a s ním spojená naděje na konečné vzkříšení všech Kristových věrných. „V mezidobí, tedy bezprostředně po smrti, se uskutečňuje společenství blažených se vzkříšeným Kristem. Toto společenství předpokládá, pokud je to nezbytné, určité eschatologické očištění.“⁶⁴ Je třeba ještě říci, že MTK se snaží zachovat jak mezistav, tak dualitu tělo-duše stejně jako to činila Kongregace pro nauku víry ve svém listě. Rázně však odmítá pojímat tuto dualitu ve smyslu platónského dualismu. Po smrti člověka přebývá v mezistavu – a tedy i v očistci – oddělená duše, která je ontologicky nekompletní, protože jí schází tělo, avšak má vědomí a je nositelkou lidského „Já“, jeho vůle a inteligence.⁶⁵

⁶¹ KKC 1472.

⁶² Srov. MEZINÁRODNÍ TEOLOGICKÁ KOMISE. *O některých aktuálních otázkách eschatologie*. 1. vyd. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. ISBN 978-80-7412-7412-004-6.

⁶³ ESC 1. (450).

⁶⁴ ESC 3. (460).

⁶⁵ Srov. ESC 5.1-5.4 (503-512).

O očistci je pak konkrétněji pojednáno v kapitole *Očišťování duše u příležitosti setkání s oslaveným Kristem*.⁶⁶ Text této kapitoly zde ve stručnosti shrnu. Úvodem MTK konstatuje, že ve společnosti existuje hluboké povědomí o tom, že nic poskvrněného nemůže být uvedeno do intimního vztahu s Bohem. Mnohá velká světová náboženství na základě tohoto tušení hovoří o nezbytnosti posmrtné očisty. I katolická církev to vyznává. Dle dokumentu lze pro život po smrti aplikovat slova žalmu, ač se týkají pozemského života: „Hospodine, kdo smí pobývat v tvém stanu, kdo smí bydlet na tvé svaté hoře?“ (Ž 15, 1-2).

Překážkou plného setkání s Kristem jsou nejen poskvrny ničící přátelství člověka s Bohem (smrtné hříchy), ale i poskvrny, které tento vztah zamlžují. Mezi zamlžující poskvrny patří lehké hříchy a pozůstatky hříchů zůstávající v ospravedlněném člověku, i po jejich odpuštění. Všechny tyto poskvrny musí být odstraněny, aby k setkání s Pánem mohlo dojít. „Jedině když se spodobníme s Kristem, můžeme být ve společenství s Bohem (Srov. Řím 8,29).“⁶⁷

Pro ty, kteří se pokáním na zemi dostatečně nezbavili všech těchto poskvrn, existuje možnost pokání i po smrti – stav očišťování. Protože k očišťování dochází mezi smrtí a konečným vzkříšením, patří tento stav do intermediálního stádia eschatologie, ba dokonce MTK neváhá tvrdit, že existence intermediální eschatologie vychází z existence očistce. Očistný stav se nesmí srovnávat se stavem zavržených, jako kdyby jejich rozdíl byl pouze v tom, že první je dočasný a druhý věčný. Je to zcela něco jiného. Stav očišťování je charakterizován láskou, a ne nenávisť, jako stav zavržených.

Dokument upozorňuje, že je nezbytné udržovat praxi modliteb za zemřelé, neboť v ní je již od starých dob obsaženo vyznání víry ve stav očisty. „Právě v tom je také smysl pohřební liturgie, který se nesmí zamlžovat, totiž, že ospravedlněný člověk může potřebovat ještě další očišťování.“⁶⁸

MTK se v dokumentu odvolává i na svatého Jana od Kříže, který stanovuje jistou paralelu mezi očišťováním v tzv. „temných nocích“ mystiků a očišťováním po smrti, a říká, že duši očišťuje Duch svatý jako božský plamen Lásky.

Zdá se mi, že dokument MTK v pojetí očistce opět nenabízí nic nového, stejně jako list Kongregace pro nauku víry z roku 1979. Neříká nic o podstatě posmrtného očišťování, pouze stanovuje, že ho je pro některé zapotřebí a že je definován láskou. Toto téma však

⁶⁶ Srov. ESC 8.1-8.2 (535-541).

⁶⁷ ESC 8.1 (537).

⁶⁸ ESC 8.1 (540).

probírá podrobněji a obsáhleji a uvádí ho do souvislostí s dřívějšími výroky magisteria a naukou církevních Otců a učitelů. Čímž se toto pojetí nauky stává komplexnějším a pedagogičtější, než tomu bylo v dřívějším dokumentu. To ovšem odpovídá rozdílnému charakteru a záměru obou dokumentů.

1.2.11 Encyklika *Spe salvi*

Papež Benedikt XVI. 30. listopadu 2007 adresoval biskupům, kněžím a jáhnům, Bohu zasvěceným osobám a všem věřícím laikům encykliku s názvem *Spe salvi*⁶⁹. Tato druhá encyklika současného papeže ukazuje všechny aspekty a motivy křesťanské naděje. Má být povzbuzením pro lidi, kterým se ze života naděje vytratila, pro ty, kteří nemají v co doufat a mají strach z budoucnosti. Papež píše, že křesťanská naděje vychází ze setkání s Bohem a je jím též vyjádřena. Předmětem naší naděje je věčný a plný život s Kristem. V posmrtném životě je však, dle katolické nauky, přechodný stav, a to mezi smrtí a všeobecným vzkříšením. Případné očišťování člověka v rámci tohoto mezistavu je v encyklice také neseno velkou nadějí. O této očistě člověka po smrti je pojednáno v kapitole *Soud jako místo osvojení a uplatnění naděje*⁷⁰. V následujících odstavcích rozeberu text týkající se očistce, jež se nachází v této kapitole.

Papež úvodem konstatuje, že prvotní církev, především západní, přejala raně židovskou představu přechodného stavu mezi smrtí a vzkříšením a vytvořila z ní nauku o očistci. V onom starém židovském pojetí nejde jen o to, že se duše nacházejí jen v nějakém přechodném opatrování, ale již zakoušejí předběžnou formu blaženosti, nebo si odpykávají tresty za své viny, nebo jsou očišťovány, uzdravovány a připravovány na plné společenství s Bohem.

Dále Benedikt XVI. vysvětluje, o co se vlastně v katolické nauce o očistci jedná. Ptá se, co se stane s těmi lidmi, kteří během svého pozemského života nejednali vždy správně, avšak zcela v sobě nezničili otevřenost Bohu, vůli k pravdě a připravenost k lásce, až stanou ve smrti před soudcem. Je-li v životě člověka tato poslední otevřenost neustále překrývána zlými rozhodnutími, co se stane se špínou, která takto zakrývá čistotu? Stane se

⁶⁹ Srov. BENEDIKT XVI. *Encyklika Spe salvi: o křesťanské naději*. 1. vyd. Praha: Paulínky, 2008. ISBN 978-80-86949-41-3; Srov též POSPÍŠIL, Ctirad Václav. Naděje – definice křesťanské existence: na okraj nedávno vydané encykliky Benedikta XVI. In *Perspektivy* č. 1. In *Katolický týdeník: list českých a moravských diecézí*. [online]. Praha: Katolický týdeník, 2008, roč. 19, č. 1. [cit. 15. 11. 2010]. Dostupné z: <<http://www.katyd.cz/index.php?cmd=page&type=11&article=5678>>. ISSN 0862-5557. ISBN 978-80-8694-41-3.

⁷⁰ Srov. SpS 41-47.

ve smrti nedůležitou? Odpověď na tuto otázku papež opírá o První list Korint'anům. Svatý Pavel zde použitými obrazy ukazuje, že Boží soud nad člověkem dopadne podle jeho skutečného stavu. Existence každého jedince je postavena na pevném základu, který odolá i smrti, jestliže na něm člověk buduje svůj život. Tímto pevným základem je Ježíš Kristus. V soudný den se ukáže, jak na tomto základě člověk dále stavěl, jestli se zlata, stříbra, drahého kamení, dříví, sena nebo slámy. Neboť oheň vyzkouší dílo každého člověka. Komu dílo shoří, zachrání se, ale jako by prošel ohněm (srov. 1 Kor 3, 12-15). Tento text dle Benedikta XVI. obrazně ukazuje že spása člověka může mít různou formu; někdo bude muset být zcela proměněn, jako by prošel „ohněm“, všechno, co v životě vybudoval, shoří do základů. Oheň je znázorněním pro Krista jako soudce. Při setkání s ním v okamžiku smrti jeho pohled spaluje každou špatnost, proměňuje, uzdravuje a osvobozuje člověka, aby byl sám sebou a mohl zcela patřit Bohu. Toto setkání s Kristem je bolestné, neboť dává člověku poznat vše, co v jeho životě nebylo správné vše, co bylo nezdravé a nečisté. Toto poznání je bolestivé a pálicí „jako oheň“.

Poté římský biskup upozorňuje, že dobu trvání této proměny nelze určit na základě měření pozemského času. Jde o čas srdce, čas přechodu ze světa do společenství s Bohem.

Z následujícího textu jasně prosvítá důraz kladený na naději, kterou smíme mít, jestliže zůstaneme otevřeni Kristu, pravdě a lásce. Totiž naději, že žádná poskvrna na nás nezůstane navždy, neboť: „Koneckonců špína poskvřňující život shořela již v Kristově utrpení. V okamžiku soudu zakoušíme a přijímáme převahu jeho lásky nad veškerým zlem ve světě a v nás.“⁷¹

„Vítězství naděje nad zmarem se projevuje také v tom, že láska překonává propast smrti, a proto my můžeme pomáhat zemřelým v jejich zrání a oni zase nám v našem pozemském putování.“⁷² Křesťané tak věří a doufají, že zesnulým, kteří se nacházejí v „očistci“, lze ulehčit toto očišťování modlitbou, eucharistií či almužnou. Benedikt XVI. jde v úvahách více do hloubky a pokládá otázku, zda je možné – pojmáme-li očištec jako očistu v setkání s Kristem – aby do tohoto setkání mohla zasahovat ještě třetí osoba. V odpověď staví skutečnost, že žádný člověk nežije sám v sobě, všichni lidé jsou propojeni vzájemnými interakcemi v hlubokém společenství. Životy lidí se navzájem sdílí, život jednoho zasahuje do života druhého, co udělá jeden, se dotýká druhého. Nikdo nežije sám a nikdo nebude ani sám spasen. Proto, pokračuje papež, prosba jednoho člověka

⁷¹ SpS 47.

⁷² POSPÍŠIL, Ctirad Václav. Naděje – definice křesťanské existence.

za druhého „[...] mu není cizí, jako by se ho vůbec netýkala, a ani smrt to nemůže změnit. Díky vzájemné propojenosti bytí může úkon v němž mu děkuji, nebo modlitba za něj představovat kousek jeho očištné cesty.“⁷³ Pozemský čas se nemusí převádět na čas Boží. Ve společenství duší je akorát pozemský čas překročen. Tak není nikdy pozdě na to, abychom obdarovali srdce jiného; tedy není to nikdy zbytečné.

Shrnutím lze říci, že očištec je v této encyklice podán velmi pozitivně, jako součást cesty vedoucí ke spáse, jako událost setkání s Kristem a prostoupení jeho svatou mocí. Na rozdíl od dřívějších textů, týkajících se eschatologie, publikovaných nebo schválených Josefem Ratzingerem, zde není rozebíráno kontroverzní téma o formě člověka nacházejícího se v přechodném období. To je, jak je zřejmé, dáno odlišným posláním tohoto díla. Co je zde však nové a zajímavé, je, že Benedikt XVI. ukazuje očištec jako místo vzájemného pronikání milosti a spravedlnosti, což dává člověku velkou naději. Naději, že na jednu stranu nebude pozemský život člověka po jeho smrti banalizován, a na druhou stranu, že člověk může být, i přes chyby svého života, skrze očišťující Boží milost a Kristovo vykoupení spasen.

1.2.12 Shrnutí nauky učitelského úřadu církve

Jelikož je nauka o očištní sporným bodem mezi katolíky, pravoslavnými a protestanty, vyslovovalo se v dějinách magisterium o očištní poměrně často, i když většinou skromně. V posledních letech hlavním důvodem, proč se k otázce eschatologie a též očištní vyslovuje, je snaha ukázat transcendentní zaměření člověka a navrátit lidem naději na jejich vykoupení. V souhrnu lze říci, že magisterium zdůrazňuje dva základní body. Zaprvé: ti, kdo umírají v Božím přátelství, ale během života se nestihli dokonale očištit od svých hříchů, budou muset po smrti podstoupit očišťování, aby mohli být uvedeni do plného společenství s Bohem. Zadruhé: zemřelým lze pomáhat přímluvnou modlitbou.

⁷³ SpS 48.

2 Výzkum učení o očistci v královéhradecké diecézi

Mým úkolem bylo provést výzkum o katolickém učení o očistci v královéhradecké diecézi při pastoraaci dětí.⁷⁴ V této kapitole popíši cíle výzkumu, dále pak, jakým způsobem probíhal sběr dat, následně data podrobím analýze a výzkum vyhodnotím.⁷⁵

2.1 Obsah výzkumu

Oblastí mého výzkumu je učení o očistci v královéhradecké diecézi při pastoraaci dětí. Tématem pak jsou determinanty této katecheze.

Hlavním cílem bylo zjistit, zdali se náročné téma očistce se žáky vůbec probírá. Pokud ano, s jakou věkovou kategorií, při jaké příležitosti, jakým způsobem výuka probíhá, jaké se používají pomůcky. Dalším cílem bylo prozkoumat vztah mezi teologickým vzděláním, praxí, pracovním zařazením katechety a formou výuky coby nezávisle proměnnými a prostorem věnovaným výuce a oblíbeností tématu coby závisle proměnnými. Konkrétně tedy, zda to, jaký prostor katecheta tématu věnuje a jak má toto téma v oblibě, je ovlivněno dosaženým teologickým či katechetickým vzděláním a praxí pedagoga, zda jde o výuku ve škole, nebo katechezi na faře, tím zda je vyučující dobrovolník, nebo má pracovní dohodu. Specifickými výzkumnými otázkami zde jsou:

1. Jaký je vztah mezi vzděláním katechety a zařazením tématu do pastoraace?
2. Jaký je vztah mezi vzděláním katechety a oblíbeností tématu u katechety?
3. Jaký je vztah mezi vzděláním katechety a velikostí prostoru věnovaného tématu?
4. Jaký je vztah mezi praxí katechety a zařazením tématu do pastoraace?
5. Jaký je vztah mezi praxí katechety a oblíbeností tématu u katechety?
6. Jaký je vztah mezi praxí katechety velikostí prostoru věnovaného tématu?
7. Jaký je vztah mezi formou výuky zařazením tématu do pastoraace?
8. Jaký je vztah mezi formou výuky a oblíbeností tématu u katechety?
9. Jaký je vztah mezi formou výuky a velikostí prostoru věnovaného tématu?

⁷⁴ Pastoraací je zde míněna výuka náboženství ve školách i pravidelná katecheze dětí mimo školu, tedy většinou na faře. V textu jsou používány výrazy katecheze a výuka bez rozdílu. Pokud je tento rozdíl třeba vymežit, je jasně napsáno, zda jde o výuku ve škole, nebo katechezi na faře. Zrovna tak není v textu rozdíl mezi vyučujícím a katechetou.

⁷⁵ Statistický výzkum je zpracován dle: PUNCH, F.Keith. *Základy kvantitativního šetření*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-381-9; CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. 1. vyd. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.

10. Jaký je vztah mezi pracovním poměrem katechety a zařazením tématu do pastorace?
11. Jaký je vztah mezi pracovním poměrem katechety a oblíbeností tématu u katechety.
12. Jaký je vztah mezi pracovním poměrem katechety velikostí prostoru věnovaného tématu.
13. Jaký je vztah mezi věkem dětí a zařazením tématu do pastorace?
14. Jaký je vztah mezi věkem dětí a velikostí prostoru věnovaného očištění?

Jak je z daného zřejmé, jde pouze o dvourozměrné vztahy.

2.2 Sběr dat

Data měla být sebrána od celé statistické populace katechetů diecéze. Neboť všichni, kdo vykonávají katechezi nebo výuku náboženství, musí dle § 3 kán. 229 a kán. 805 CIC mít od diecézního biskupa udělenou kanonickou misi, tedy úřední pověření k vyučování náboženství a katechezi konané jménem církve ve farnosti. Ve výzkumu jde o oficiální pastorační, tedy případně nelegální katechety mohou pustit se zřetele a oficiální katechety označit za celou populaci.

Zajištění sběru dat od celé této populace by bylo jako reálně uskutečnitelné skrze Katechetické a pedagogické centrum Biskupství královéhradeckého (KPC), protože dle pravidel této diecéze pro kanonickou misi, nazvaných *Kanonická mise pro výuku náboženství a katechezi ve farnostech*⁷⁶, KPC vede evidenci katechetů a je s nimi v osobním kontaktu a katecheta má za povinnost sledovat informace zasílané katechetickým centrem. Ustanovení o udělení kanonické mise se netýká kněží konajících katechezi ve farnosti, ve které jsou ustanoveni duchovním správcem, ale jsou též v evidenci katechetického centra a obesíláni organizačními informacemi a platí pro ně výše zmíněná povinnost, a to dle dokumentu katechetického centra diecéze *Výuka náboženství a katecheze*⁷⁷. Pro zjednodušení, budu v následujícím textu užívat souhrnné označení *katecheta* pro katechetu, laika majícího kanonickou misi, i pro kněze vyučujícího náboženství.

⁷⁶ Srov. ZIMMERMANNOVÁ, Marie. *Kanonická mise pro výuku náboženství a katechezi ve farnostech*. [online]. 2009. [cit. 15. 11. 2010]. Dostupné z: <http://www.diecezehk.cz/repository/files/_ke-stazeni/KPC/formulare/kanonicka-mise-pravidla-09.doc>.

⁷⁷ Srov. ZIMMERMANNOVÁ, Marie. *Výuka náboženství a katecheze*. [online]. 2009. [cit. 15. 11. 2010]. Dostupné z: <http://www.diecezehk.cz/repository/files/_ke-stazeni/KPC/formulare/doporuceni-pro-vyuku-a-katechezi---cerven-2009.doc>.

Vypracovala jsem dotazník⁷⁸ a prostřednictvím KPC odeslala v říjnu roku 2008 katechetům žádost o jeho vyplnění. Tato žádost obsahovala přímý odkaz na on-line dotazník, který byl zveřejněn na internetových stránkách Teologické fakulty Univerzity Karlovy v Praze⁷⁹. Díky on-line přístupu byl dotazník určen ke zcela anonymnímu vyplnění, což odpovídá etickým aspektům sociálněvědního výzkumu⁸⁰. Dotazník obsahoval jak otázky uzavřené – s možností výběru odpovědi z několika variant, tak otázky otevřené – vyžadující slovní odpovědi respondentů.

Pracovnice katechetického centra mi sdělila, že žádost o vyplnění dotazníku zaslala na 155 e-mailových adres. Vyplněný dotazník se mi vrátil od 30 katechetů z deklarovaných 155 odeslaných žádostí, což je návratnost pouze asi 20%. Proč tak malé procento respondentů dotazník vyplnilo, je otázkou, na niž mohu odpovědět jen v rámci spekulace a vlastního tušení. Jelikož žádost byla katechetickým centrem odeslána opakovaně – navíc společně s ostatními informacemi centra a Občasníkem katechetického centra – zdá se spíše nepravděpodobné, že by ji katecheté neobdrželi. Další eventuální možností, i vyjadřovanou pracovníky katechetického centra, je, že katecheté neuměli webovou stránku s dotazníkem otevřít, či on-line formulář odeslat. Tato možnost se mi zdá, při dnešní běžné základní počítačové gramotnosti, málo pravděpodobná. Maximálně by to snad připadalo v úvahu u několika málo jedinců. Co se týče technických problémů s on-line dotazníkem, dostala jsem pouze jednu zprávu o tom – že dotazník nešel otevřít. Dále přichází v úvahu disponovanost respondentů a jejich ochota věnovat zodpovězení otázek čas. Ovšem dotazník je velmi stručný, jeho vyplnění zabere řádově jen několik minut. Tedy i vliv nedostatku času mohu označit za málo významný. Jako nejpravděpodobnější příčina nízké návratnosti se mi jeví neatraktivnost nebo obtížnost tématu. Možná měli katecheté obavu vyjádřit, ač anonymně, že se tomuto tématu vůbec nevěnují, že mu věnují málo prostoru, nebo že je výklad tohoto tématu dětem pro ně příliš náročný. Možná se mu v katechezi věnují, ale je pro ně náročné nebo nezajímavé samo o sobě, a neměli tedy chuť a náladu se jím zabývat.

⁷⁸ viz Příloha č.1.

⁷⁹ viz <<http://ktf.cuni.cz/data/formularocistec/formular.html>>. [cit. 15. 11. 2010].

⁸⁰ Srov. PUNCH, F. Keith. *Základy kvantitativního šetření*. s. 52.

2.3 Analýza dat

Návratnost odpovědí 20% je velmi malá, potřebovali bychom dosáhnout návratnosti blížící se 100%, aby množina získaných dat splňovala kritéria reprezentativnosti. A tedy, aby se výsledky analýzy dat mohli zobecnit na celou statistickou populaci. Pravděpodobně dotazník vrátili lidé s kladným postojem ke zkoumanému tématu, lidé s vyšším vzděláním, zodpovědnější a aktivnější.⁸¹ Pravděpodobnost odeslání dotazníku není u všech dotázaných tedy stejná, je ovlivněna jejich aktivitou, či ochotou spolupracovat. Nejedná se zde o náhodný ani o záměrný výběr. Kvalita dat je tak velmi snížena, což by případné výsledky výzkumu velmi zkreslilo.

Protože je skupina získaných dat tak nízká, jakákoli další analýza kvantitativních dat by byla neefektivní, neboť statistické výsledky by nebyly relevantní a neměly by žádnou vypovídající hodnotu. Tedy nemá smysl se těmito daty dále kvantitativně zabývat.

Nyní se budu věnovat kvalitativním datům. Z doručených odpovědí a také z vlastní zkušenosti mohu konstatovat, že v katechizaci dětí se o očistci mluví jen málo, a to většinou v souvislosti se svátkem Všech věrných zemřelých. Dětem je připomínána možnost a potřeba pomáhat duším zemřelých, jsou motivovány k tomu, aby na ně nezapomínaly, modlily se za ně, ale také je prosily o přímluvu. V rámci katecheze vyrábějí různé svíčky, navštěvují hřbitov nebo se společně za duše v očistci modlí. Většinou se tedy hovoří jen o existenci očistce, pokud se nějak kvalifikuje, tak jako čekání a příprava na setkání s Bohem, jako doučování se lásce, jež se nestihlo dokončit během života, jako prostor, kde si duše uvědomuje svoji špatnost, ale ví, že bude vysvobozena. Tedy v souladu se současným učením církve vyjádřeným v Katechismu katolické církve. Pro ilustraci jsou používány různé příběhy a přirovnání – kupříkladu hledání zlatého prstenu v kupě špíny nebo čekání v předsíni, až vás pozvou do krásných komnat, kde se všichni veselí s „Hostitelem“. Také jsou používány všelijaké demonstrační techniky – např. katecheta připraví zeď z kartonu, rozsvítí lampičku před kartonem, děti vnímají světlo a teplo i skrze karton, ale ne plně. Stejně jako duše v očistci – ne zcela plně – vnímají světlo a teplo Boží lásky.

Zdá se mi, že je o očistci s dětmi hovořeno spíše pozitivně, jako o prostoru naděje na něco velmi příjemného, jako o příležitosti pro ty, již zemřeli a nebyli úplně dokonalí. O očistcových utrpeních se moc nehovoří a už snad vůbec se nepoužívají barvitě obrazy ohně apod. Což posuzuji, jako velmi kladné.

⁸¹ Srov. CHRÁSKA Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu*. s. 175.

2.4 Místo závěru výzkumu

Mohu říci, že výzkum se nezdařil, a to především díky nízké návratnosti dotazníků. Předpokládala jsem například, že se tímto mým výzkumem prokáže, že více vzdělání katecheté a taktéž katecheté s větší praxí o očistci vyučují více a raději než méně vzdělání. Dále že katecheté mající katecheze na faře se očistci věnují více než vyučující náboženství ve školách a že o očistci se mluví spíše s dětmi vyšší věkové kategorie. Tyto stanovené hypotézy však na základě malého počtu dat nelze verifikovat. Také jsem očekávala, že se ukáže, jaký vliv má na výuku o očistci teologické či katechetické vzdělání na konkrétní vzdělávací instituci nebo též pracovní zařazení katechety.

Mohu-li soudit, z nízké návratnosti vyplývá, že téma očistec je pro katechety náročné a nepopulární. Pro ilustraci zde v přehledu uvedu získaná data.

Nejprve jsem provedla třídění prvního stupně, abych si udělala základní představu o složení souboru získaných dat. Výstupy u jednotlivých položek dotazníku jsou shrnuty v tabulkách četností. Tabulky [1-4] se věnují osobnosti respondentů, tabulka [5] se věnuje výuce obecně a tabulky [6-10] pak už konkrétně výuce o očistci.

Otázka na nejvyšší dosažené katechetické či teologické vzdělání byla polouzavřenou výběrovou polytomickou položkou. Výběr byl ze čtyřech odpovědí: katechetický kurz, bakalářské teologické vzdělání, magisterské teologické vzdělání a jiná odpověď. Otevřená část položky byla vyplněna dvěma respondenty. V prvním případě šlo o magisterské teologické vzdělání na Ostravské univerzitě. Odpověď jsem tedy zařadila do kategorie magisterské vzdělání. V druhém případě bylo vyplněno „různé semináře“, odpověď jsem přiřadila ke katechetickému kurzu. U této položky dotazníku se jedná o ordinální (pořadové) znaky. V rámci následného třídění prvního stupně vznikla tabulka četností (tabulka [1]).

Teologické či katechetické vzdělání	Absolutní četnost
Katechetický kurz	12
Bakalářské teologické vzdělání	7
Magisterské teologické vzdělání	13

Tabulka 1 – Nejvyšší dosažené katechetické či teologické vzdělání katechetů

Položka dotazníku, týkající se na vzdělávací instituci, na které respondent obdržel nejvyšší teologické vzdělání, byla opět polouzavřenou výběrovou polytomickou otázkou. Výsledkem této položky jsou nominální (kvalitativní) znaky. V otevřené části položky se nacházela již výše zmíněná Ostravská univerzita. Vznikla tak jedna nová kategorie této položky. Výsledky třídění prvního stupně jsou v tabulce [2].

Univerzity	Absolutní četnost
Katolická teologická fakulta Univerzity Karlovy v Praze	9
Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové	6
Teologická fakulta Jihočeská univerzity v Českých Budějovicích	2
Cyrlometodějská teologická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci	2
Pedagogická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě	1

Tabulka 2 – Univerzity, na nichž katecheté získali vzdělání

Otázka na délku katechetické praxe byla otázkou otevřenou. Výsledky jsem kategorizovala do čtyř kategorií, čímž jsem dostala ordinální znaky. Tříděním prvního stupně vznikla tabulka četností (tabulka [3]).

Délka praxe	Absolutní četnost
Praxe do 1 roku	1
Praxe 1-5 let	10
Praxe 6-10 let	13
Praxe 11-15 let	5

Tabulka 3 – Délka praxe katechetů

Otázka na pracovní zařazení katechety byla uzavřená výběrová polytomická otázka. Výstupem třídění jsou nominální znaky a jsou uvedeny v tabulce [4].

Pracovní zařazení katechetů	Absolutní četnost
Součást pracovního úvazku	13
Pracovní dohoda	14
Dobrovolník	4

Tabulka 4 – Pracovní zařazení katechetů

Další čtyři položky dotazníku byly uzavřené dichotomické. Nominální znaky získané tříděním prvního stupně jsou uvedeny v následujících tabulkách: forma výuky (tabulka [5]), výuka o očistci (tabulka [6]), oblíbenost výuky o očistci (tabulka [7]). Formou výuky se rozumí náboženská výchova ve škole nebo katecheze na faře.

Forma výuky	Absolutní četnost
Výuka náboženství ve škole	24
Katecheze na faře	10

Tabulka 5 – Forma výuky

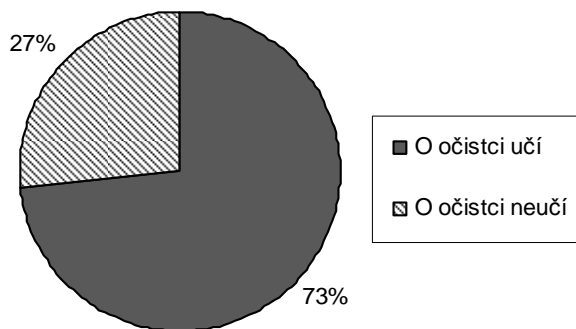
Otázka ohledně výuky o očistci má ukázat, kolik katechetů se očistci v rámci katecheze věnuje, je to tedy otázka celkem stěžejní. Důležitá je i otázka ohledně oblíbenosti této výuky, proto jsem u těchto položek pro větší názornost výstupy kvantifikovala prostřednictvím procentuálního podílu a zobrazila v grafech.⁸²

Z tabulky [6] a grafu [1] je zřejmé, že o očistci učí významná většina katechetů. Ovšem je třeba opět připomenout, že díky nízké kvalitě získaných dat tato výpověď postrádá jakoukoli statistickou významnost.

Výuka o očistci	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
O očistci učí	22	73,3
O očistci neučí	8	27,7

Tabulka 6 – Výuka o očistci

⁸² Hodnoty v procentech jsou zaokrouhleny na jedno desetinné místo.

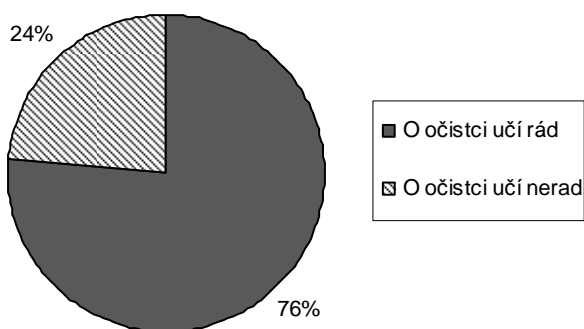


Graf 1 – Výuka o očistci

Z celkových 22 respondentů, kteří odpověděli, že o očistci učí, jich na otázku po oblíbenosti této výuky odpovědělo jenom 17. Procentuálně tedy tuto položku nevyplnilo 22,7% dané skupiny respondentů, což se mi zdá celkem vysoké číslo. Z výsledků třídění odpovědí na otázku po oblíbenosti výuky o očistci, zapsaných v tabulce [7] a zobrazených v grafu [2], vyplývá, že 76,5% těch katechetů, kteří o očistci učí a na tuto otázku odpověděli, o něm učí rádi. Opět bychom mohli – za stejných podmínek – jako v předchozím případě konstatovat, že velká většina katechetů, jestliže o očistci učí, o něm učí ráda.

Oblíbenost výuky o očistci	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
O očistci učí rád	13	76,5
O očistci učí nerad	4	23,5

Tabulka 7 – Oblíbenost výuky o očistci u katechetů



Graf 2 – Oblíbenost výuky

Otázka na prostor věnovaný očistci ve výuce byla polytomická s výběrem ze třech možností – deset minut, skorou celou hodinu a více než jednu hodinu ročně – poslední jmenovanou možnost však nikdo neoznačil. Výsledky třídění jsou v tabulce [8].

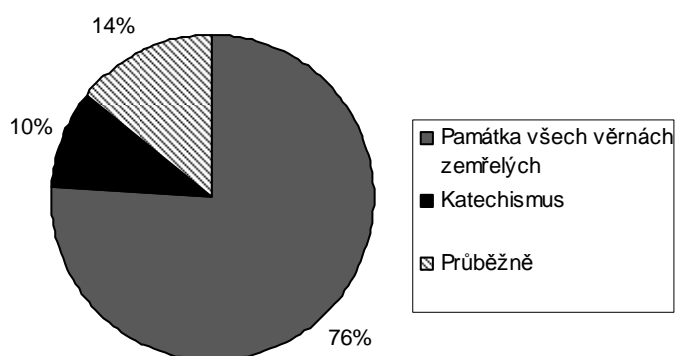
Prostor věnovaný očistci	Absolutní četnost
Věnuje očistci 10 minut	14
Věnuje očistci 1 vyučovací hodinu	8

Tabulka 8 – Prostor věnovaný očistci ve výuce

Odpovědi na otevřenou otázku po okruhu výuky, ve kterém se katecheté očistci věnují, jsem kategorizovalo do třech kategorií. Vyšly zde zajímavé výsledky, proto jsem též vypočítala relativní četnost jednotlivých okruhů a vytvořila graf. Podle dat v tabulce [9] a též dle grafu [3] by se dalo říci, že nejvíce katechetů se očistci věnuje v souvislosti se svátkem Všech věrných zemřelých.

Tématický okruh	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
Památka všech věrných zemřelých	16	76,2
Katechismus	2	9,5
Průběžně	3	14,3

Tabulka 9 – Tématický okruh, do kterého katecheté výuku o očistci zařazují

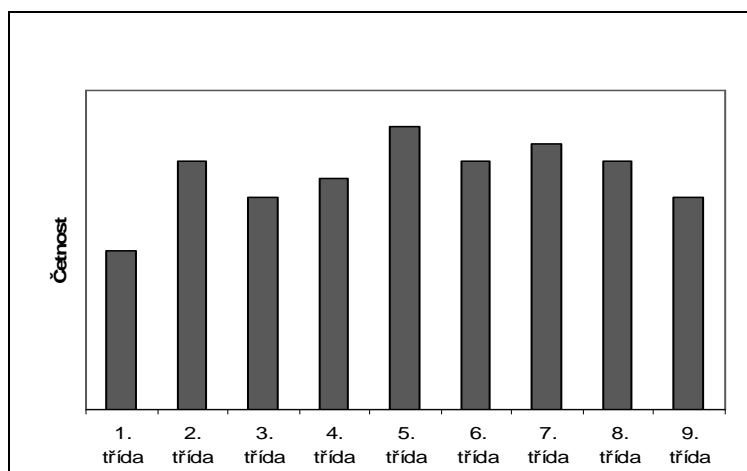


Graf 3 – Tématický okruh

Položka dotazníku zabývající se věkovou kategorií žáků, kterým je nauka o očištění předkládána, byla otázkou otevřenou. Zde jsem postupovala tak, že jsem spočítala četnost výskytu jednotlivých tříd základní školy ve všech odpovědích. Takto vypočítané hodnoty absolutní četnosti jsou u jednotlivých tříd zapsány v tabulce [10] a znázorněny v grafu [4]. Je zde vidět, že variabilita je celkem malá.

Třída	Absolutní četnost
1. třída	9
2. třída	14
3. třída	12
4. třída	13
5. třída	16
6. třída	14
7. třída	15
8. třída	14
9. třída	12

Tabulka 10 – Četnost výuky o očištění v jednotlivých ročnících základní školy



Graf 4 – Četnost výuky o očištění

Tabulka [11] je souhrnem závislostí výuky o očištění a oblíbenosti této výuky na některých výše uvedených nezávislých proměnných. Data jsou získána tříděním druhého stupně.

Vzdělání	Výuka o očištění		Oblíbenost výuky o očištění		
	ano	ne	ano	ne	bez odpovědi
Magisterské teologické vzdělání	10	3	6	4	0
Bakalářské teologické vzdělání	5	2	2	1	2
Katechetický kurz	7	3	5	1	1
Katolická teologická fakulta Univerzity Karlova v Praze	8	1	6	1	1
Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové	4	2	1	1	2
Teologická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích	2	0	1	1	0
Cyrlometodějská teologická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci	1	1	0	1	0
Pedagogická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě	0	1	0	0	0
Výuka ve škole	14	6	9	3	2
Katecheze na faře	4	2	2	2	0
Výuka ve škole i katecheze na faře	4	0	2	0	2
Praxe do 1 roku	0	1	0	0	1
Praxe 1-5 let	7	5	3	3	1
Praxe 6-10 let	9	3	6	1	2

Tabulka 11 – Tabulka závislostí

3 Teologie novověku a dvacátého století

Jak jsme viděli v první kapitole, byla nauka o očistci v dějinách církve významným prvkem. Navzdory tomu, jak se zdá, stojí toto téma nyní na okraji zájmu. Mohu-li soudit z proběhlého výzkumu, a především z jeho nezdaru, katecheze o očistci nezaujímá v pastoraci velké místo, téma je pro katechety nedůležité, náročné či nezajímavé. Proto nyní ukáží výklady některých teologů, jež mohou katechetům pomoci toto učení lépe pochopit. Nejdříve však ještě, abych nastínila některé deformace, které v současné době přijetí tohoto učení ztěžují, uvedu několik výkladů nauky z první poloviny 20. století, které „[...] byly mnohdy teologicky velmi slabé, zato ve svých obrazech velmi působivé.“⁸³ Neboť poté, co byla na Tridentuském koncilu stvrzena nauka o očistci, se teologové touto otázkou příliš nezabývali. Učení o očistci tak zůstávalo prakticky stejné až do druhé poloviny 20. století a navzdory varování právě Tridentuského koncilu bylo představováno pomocí barvitých vizí. Pak se již, počínaje Romanem Guardinim, budu zabývat pojetím novodobé teologie, které posmrtné očišťování teologicky více propracovává a ve svém sdělení je střízlivé. Zaměřím se na českou teologii, představím však i některé významné zahraniční teology.

3.1 Franz Spirago

Profesor na německém gymnáziu v Praze Franz Spirago (1862–1942) pojednal o očistci v knize *Utrpení a radosti očistce*⁸⁴ a též ve svém díle *Lidový katechismus*⁸⁵. Ukáží zde jeho učení.

Duše těch, již zcela neodpykali své hříchy během života, přijdou po smrti na určitý čas do očistce, kde se očišťují. Jsou tam trápeny v očistném ohni (1 Kor 3, 15) tím, že jsou k němu připoutány. Očistec je žalářem (Mat 5, 26), je místem spravedlnosti, ale je též místem milosti darované lidem pro odpykání vin. Očistec je jakýmsi předpekším, není určitě přednebím, neboť tím je ráj. Dokonalou lítostí nebo udělením svátostného rozhřešení se věčné tresty mění na dočasné. „Bůh si počíná jako král, který hrdelní trest mění v dlouholetý žalář.“⁸⁶ V něm se musejí dotrpět tresty za hříchy, dluh musí být splacen. Očistcové tresty jsou mnohem větší než tresty odpykané v životě. Duše se z touhy po Bohu

⁸³ OPATRŇY, Aleš. Co víme o očistci? In *Katolický týdeník: list českých a moravských dieézí*. Praha: Katolický týdeník, 2003, roč. 14, č. 44. s. 1. ISSN 0862-5557.

⁸⁴ Srov. SPIRAGO, Franz. *Utrpení a radosti očistce*. Praha: Školské sestry O.S.F., 1936.

⁸⁵ Srov. SPIRAGO, Franz. *Lidový katechismus*. Olomouc: Promberger, 1903. Část 1. Věrouka. s. 244-247.

⁸⁶ SPIRAGO, Franz. *Utrpení a radosti očistce*. s. 10.

nacházejí v horečnatém stavu, jehož žár působí větší utrpení než skutečný oheň. Muka očistce jsou, vyjma času, shodná s mukami pekelnými. V očistcovém ohni zmizí i náklonnosti k hříchům a lpění na pozemských věcech.

Dále Spirago upozorňuje, že utrpení v očistci nepřináší žádné zásluhy. Duše si nemohou samy pomoci, neboť nekonají dobré skutky. Nemohou ani prosit své bližní o pomoc, jen čekat a trpět v odevzdanosti do vůle Boží. Nejhuře je těm, kteří nepatřili do katolické církve, neboť ta prosí jen za duše těch, kteří k ní náleželi. Duším v očistci se však může dostávat útěchy od svatých andělů a od Matky Boží a také dostávají zprávy z nebe o nádheře patření na Boha. I v očistci tedy svítí paprsek Boží, ne tak jasně jak v nebi, ale jasněji než na zemi. Modlitby a obětování mše svaté za duše zkracují dobu trestu a působí jako hojivý balzám. Duše v očistci snášejí svá muka s trpělivostí a s radostí, modlí se, žijí v naději na svoji spásu, radují se ze skutečnosti, že již více nemohou hřešit. Při soukromém soudu duše spatří Boha, ale jen na krátký okamžik, pak ji Bůh odešle do očistce. Tento okamžik, ve kterém duše poznala Boha, v ní zanechal touhu Boha znovu spatřit. Proto duše trest přijímají s láskou a chtějí se očistit.

Profesor Spirago připomíná, že lidé na zemi mohou duším v očistci pomáhat modlitbou, neboť s nimi a svatými v nebi tvoří jednu velkou rodinu. Účinnější než modlitba je almužna, získávání odpustků, obětování mší svatých a přijímání Těla Páně za tyto duše. Také obětování nejsvětější Kristovy Krve nebo smrtelných úzkostí Ježíšových ulehčují duším očistná muka. Spirago varuje, že ti, kdo se za duše v očistci nemodlí, budou po smrti za trest zapomenuti a nikdo se za ně nebude modlit, a kdyby přece, bude tato modlitba neúčinná. Očistec se nachází někde pod zemí, uprostřed země. Výjimečně si některé duše odpykávají trest někde na zemi, na místě, kde se nějakým způsobem provinily. Duše mohou též v době blízké jejich vysvobození přebývat v některém chrámu.

V očistci jsou různá místa, do některých mají přístup ďáblové, kteří duše trápí, do jiných zase přicházejí andělé duše potěšit. Jsou i zvláštní místa: pro ty, jimž nepomáhají modlitby, a také pro ty, již nepatřili ke katolické církvi.

Doba trvání očistcových muk je řízena velikostí hříchu. Někteří jsou odsouzeni na stejně dlouho dobu, po kterou vedli hříšný život, někteří na celá staletí či tisíciletí, někteří až do posledního soudu. Jiní zase trpí třeba jen hodinu nebo měsíc, to pak ani většinou neodcházejí do očistce, ale zůstávají na místě, kde zemřeli. Před posledním soudem bude čas, který by měly duše trpět, nahrazen větší intenzitou utrpení.

Duše v očistci trpí žárem ohně, některé naopak mrazem, hladem, žízní nebo bolestmi různých částí těla. Vedle těchto trestů tělesných jsou i muka duševní – výčitky

svědomí, opuštěnost, úzkost. Velké utrpení duším způsobuje touha po nebi a po patření na Boha, kterého se jim nedostává. O očištném ohni na závěr Spirago tvrdí, že nelze s jistotou říci, že je shodný s ohněm pozemským, ale že je jisto, že bolesti, jež očištný oheň působí, jsou stejné povahy ale větší intenzity než bolesti způsobené ohněm skutečným.

Vidíme, že Spirago hovoří o očištníci jako o trestu uvaleném Bohem, jenž musí být odpykán na určitém místě – v jakémsi vězení – a po určitou dobu.

3.2 Richard Špaček

Doktor teologie Richard Špaček (1864–1925), profesor speciální dogmatiky na Olomoucké fakultě, sestavil příručku *Katolická věrouka*, určenou ke studiu bohoslovcům a kněžím pro snadnou orientaci v pravdách víry.⁸⁷ O očištníci pojednal ve III. díle spisu v knize VII – *O dokonání nebo o posledních věcech*.⁸⁸

Richard Špaček vychází z přesvědčení, že pro lidi, kterým nebyly odpuštěny všední hříchy nebo neodpykali časné tresty zbylé po odpuštěném hříchu, musí po smrti existovat jakýsi prostřední stav, kde jejich duše trpí časnými tresty. Tuto tezi dokazuje úryvky z Písma (2 Mak 12,43nn; Mt 5,26; 12,32; 1 Kor 3,12-15) a učením svatých Otců (sv. Augustin, sv. Řehoř, sv. Ambrož, Tertullián...).

Špaček konstatuje, že očištnec si není potřeba představovat jako určité místo. Určit polohu a rozměry je nemožné jako v případě nebe a pekla. Ale soudí, že je spíše přednebím, než že by se nacházel v blízkosti pekla.

Dále vyjmenovává šest důvodů, proč je nauka o očištníci přiměřená. Zajímavý je čtvrtý důvod: „Utěšuje kajícího hříšníka v hodinu smrti, že aspoň touto trapnou cestou dojde věčné spásy.“⁸⁹

Tresty očištnce Richard Špaček rozlišuje na trest ztráty a trest citu. Trest ztráty spočívá v neukojené touze duše patřit na Boha. To působí zármutek a bolest. K tomu se přidružují ještě výčitky svědomí, že si duše vlastní lehkomyšlností tento stav způsobila. Vědomí, že je v milosti Boží a že očekává nebeskou blaženost, její smutek mírní. Trest citu

⁸⁷ Srov. [a]. Úmrtí – Dr. Richard Špaček. In *Časopis katolického duchovenstva*. [online]. 1925, č. 9+10. s. 698-701. [cit. 28. 1. 2007]. Dostupné z: <<http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.php?clanek=16530>>.

⁸⁸ Srov. ŠPAČEK, Richard. *Katolická věrouka*. Díl 3. Kniha V.-VII. O milosti, o svátostech a o posledním dokonání. Praha: Dědictví svatého Prokopa, 1922. s. 492-499.

⁸⁹ ŠPAČEK, Richard. *Katolická věrouka*. s. 495.

jsou muka, kterými Bůh duše v očistci trápí, přímo nebo nepřímo, nějakým vnějším činitelem. Nelze však s jistotou říci, zda oním činitelem je skutečný oheň.

Duše se v očistci tříbí od všedních hříchů, časných trestů a náklonností. Trpělivým snášením muk si nezískávají žádné zásluhy, nýbrž činí zadost. Odpuštění viny však lze dosáhnout jen po předchozí lítosti. „Úkon lítosti a lásky, jímž dosáhnou u Boha odpuštění, vzbudí duše [...] v tom okamžiku, kdy se od těla oddělí.“⁹⁰

O tom, jak dlouho jsou duše v očistci vězněny, se dle Špačka nic jistého říci nedá. Je však pravděpodobné, že tresty trvají dosti dlouho, a to v závislosti na velikosti a počtu časných trestů. Musí se brát zřetel na Boží spravedlnost, jež trestá podle zásluhy, a též na Boží milosrdenství, která s ohledem na přímluvy věřících může dobu trestů zkrátit.

Duše v očistci konají bohoslužbu chválou a velebením Boha a díkůvzdáním. Tím zdokonalují svůj mravní stav, nezískávají však žádné zásluhy ani vyšší mravní stav.

Dále doktor Špaček připomíná, že duším v očistci lze pomoci modlitbou, odpustky, dobrými skutky a zvláště obětí mše svaté. Důvodem této možnosti je obcování svatých, k němuž náleží svatí v nebi, věřící na zemi a duše v očistci. Mezi dobré skutky se počítají půst, almužna, poutě. Tyto skutky mohou duším prospět, pokud jimi lze zadostiučinit za časné tresty. Záslužná hodnota skutků konaných za zemřelé je jim přičtena, jako by je konali sami zesnulí. Konajícím však k dobru započítána není. Modlitbou za zemřelé může prosící „[...] Boha pohnouti, aby podle svého milosrdenství prosby vyslyšel.“⁹¹ Mše svatá za zemřelé působí a prospívá samotným činem (ex opere operato), stačí, aby byla řádně vykonána. Ostatní skutky a modlitby působí ex opere operantis, přímluvce tedy musí splnit podmínky, za kterých se dají získat u Boha zásluhy. Zejména by přímluvce měl být v posvěcující milosti Boží. I andělé a svatí, hlavně Panna Maria, duším v očistci pomáhají svou modlitbou.

Je zde vidět jistý posun oproti učení F. Spiraga. Špaček nemluví o očistci jako o žaláři, ani mu neurčuje nějaké místo. Ale stále hovoří o tom, že Bůh v očistci duše trápí, zdali ohněm, si není jist.

3.3 Silvestr Maria Braitto

Český dominikánský teolog italského původu, profesor a ředitel kněžského semináře v Olomouci, náboženský publicista, literární kritik a esejista, Silvestr Mario

⁹⁰ ŠPAČEK, Richard. *Katolická věrouka*. s. 497.

⁹¹ ŠPAČEK, Richard. *Katolická věrouka*. s. 498.

Braitto⁹² (1898–1962) byl propagátorem integrálního, spirituálního a univerzalistického katolicismu. Snažil se o šíření a předávání teologického učení. Z jeho kazatelské činnosti vyšlo mimo jiné i dílo *Základy*⁹³, v němž se pojednává i o očistci.

Otec Braitto vysvětluje, že ty, kteří milovali Pána, ale milovali i sebe, čeká aspoň na čas hrozný úděl. Protože milovali Pána, nezaslouží si věčný hněv. Nemohou však předstoupit před Hospodinovu tvář, protože jejich šat je zatížen skvrnami – vinami. Ti, kteří padli do rukou Pána nepřipraveni, nejsou schopni přijmout čisté světlo Boží pravdy, „[...] jejich zrak je zakalen vinou, a proto se musejí očistit, musejí projít ohněm, jenž je zbaví vin, jenž je očistí od nich samých.“⁹⁴ Ze svého vězení, zvaného očistec, nevyjdou, dokud nezaplátí do posledního peníze. Duše v očistci ví, že je vyvolena a že je blízko Pánu, a touží po něm. Ale nemůže k němu, cítí svou bídu, stydí se, kaje se, hoří nenaplněnou touhou, a právě proto, že je tak blízko vyplnění, musí mnoho trpět.

Braitto opět hovoří o vězení očistce a o ohni, jímž musejí duše projít.

3.4 Josef Resl

Pro doplnění ukáží, jak byla nauka o očistci vykládána dětem ve škole. Doktor teologie Josef Resl sestavil knihu *Katechese pro obecné školy*⁹⁵. Ve výkladu k očistci se píše, že duše, která není zcela čistá, smutně odchází do očistce, kam ji Bůh poslal, aby se očistila. Musí trpět v ohni, čekat, dokud si všechny zasloužené tresty nevytrpí. „V očistci jsou duše zavřeny jako v žaláři. [...] Proto říkáme, že očistec je žalář Boží.“⁹⁶ Modlitbou, zvláště při mši svaté, jim můžeme tresty ukrátit.

Ještě na počátku padesátých let byl tedy očistec dětem představován jako žalář, ve kterém Bůh trestá duše ohněm.

⁹² Srov. HANUŠ, Jiří. *Malý slovník osobností českého katolicismu 20. století s analogií textů*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. s. 19. ISBN 80-7325-029-2; ŠTAMPACH, Odilo Ivan. Silvestr Maria Braitto. In *Život se tvoří z přítomné chvíle: česká katolická teologie po druhé světové válce*. VENTURA, Václav. (ed.). 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1998. s. 30-35. ISBN 80-85959-36-4.

⁹³ Srov. BRAITTO, Silvestr Mario. *Základy*. 3. vyd. Olomouc: Velehrad, 1947. s. 179-180.

⁹⁴ BRAITTO, Silvestr Mario. *Základy*. s. 179-180.

⁹⁵ Srov. RESL, Josef. *Katechese pro obecné školy: pro 2., 3. a 4. školní rok a zvláště pro školy malotřídní: výklad a doprovod Hronkovy Cesty k Bohu a Kubíčkovy Prvouky*. Část. 1. Praha: Bohuslav Rupp, 1941. s. 206-209.

⁹⁶ RESL, Josef. *Katechese pro obecné školy*. s. 206.

3.5 Romano Guardini

Německý teolog Romano Guardini (1885–1968) pojednal o posmrtné očištění v knize *O posledních věcech (Die letzten Dinge)*⁹⁷ a v knize *Glaubens-erkenntnis*⁹⁸. Ukáží zde učení obsažené v textech těchto knih.

Romano Guardini učí, že po smrti člověk předstoupí před Boha, který je Dobro a který žádá, aby všechno bylo dobré, a zavrhuje vše zlé, nečisté a zkažené. Boží pohled na člověka se stane soudem, jehož neodvolatelným rozsudkem bude přijetí nebo zavržení, podle toho, zda člověk žil dobře nebo špatně. Člověk se však v životě neotvírá čistě jen dobrému, nebo zlému. Nekoná dobro zcela a dokonale; snaží se, bojuje, vítězí, podléhá, prohrává a znovu začíná. Navíc – každý okamžik obsahuje minulé a přežívá do budoucího. Skutek člověka má vratkou povahu. Zdali je člověk zlý nebo dobrý, je určeno jeho úmyslem. Tento úmysl vychází ze svobody člověka, ovšem je ovlivňován podvědomím a nevědomím, jež nelze ovládat vůlí. Zlo a dobro, správné a nesprávné se prolíná. Bůh chce dobrého člověka, takového, který nechal proniknout dobro do svého nitra, do podvědomí, čímž očistil své svědomí. Dobré nemá být jen smýšlení člověka, ale i jeho jednání, skutky, vlastně celé jeho bytí po tělesné, duševní i duchovní stránce.

Běžný člověk však neovládá všechny vrstvy svého bytí, jeho dobrý úmysl nepronikl až do největších hlubin jeho nitra. Guardini se ptá, jak může být takový člověk postaven před věčné ano nebo ne? Co se stane s člověkem, který měl dobrý úmysl, ale ten ještě zcela neovládl celé jeho bytí, takže jeho hlubiny byly plné zlého a nečistého? Nebo s člověkem, který v životě nevykonal, co měl, nebo to udělal špatně? Co bylo vykonáno špatně, i to má své místo v bytí. Co se s tím stane? A co naopak se stane s nevyplněnými mezerami vzniklými z nevykonaných skutků?

Guardini odpovídá Boží spravedlností. Boží spravedlnost nenechá skryté zlo uniknout a nerozvinuté dobro nepovšimnuté. Dává člověku možnost nápravy, prodlouží čas do věčnosti na tak dlouho, aby bylo spravedlnosti učiněno zadost. Tato darovaná spravedlnost ale nemůže zlo jen tak překrýt a Boží odpuštění nemůže nechat člověka hříšníkem. Boží odpuštění člověka přetváří v pravdě, dává mu „nový život“, špatné skutky tím však nejsou odčiněny. Láska neodnímá poslední nedostatky, ale přenáší je a zpracovává. Musí dojít ke změně, očištění a dohnání zameškaného. „Člověk, jehož úmysl

⁹⁷ Srov. GUARDINI, Romano. *O posledních věcech: křesťanské učení o smrti, posmrtné očištění, vzkříšení, soudu a věčnosti*. Řím: Křesťanská akademie, 1972. s. 33-56.

⁹⁸ Srov. GUARDINI, Romano. Očištec. In *Via*. [online]. 1968, č. 4. s. 80. [cit. 25. 11. 2010]. Dostupné z: <http://depositum.cz/knihovny/via/tiskclanek.php?id=c_20387>.

je Bohem přijat, avšak jehož životní celek ještě obsahuje zlo, bude očištěn, aby nabyl stavu způsobilého pro věčnost.“⁹⁹

Jak se to ale může stát, když po smrti člověk nemůže už nic dělat? Může trpět. A toto utrpení vychází ze samotného stavu člověka a tento stav též překonává. Když takový člověk vstoupí před Boží tvář, do světla Boží pravdy, cítí, jaký byl, poznává svůj život, jaký je před Bohem. Toto poznání a tato zkušenost musí být nepředstavitelně bolestná. V této bolesti se očišťuje úmysl, ten ovládne celé bytí, až se dobro stane formou existence člověka. Tvor však musí být přetvářející Boží vůli oddán. „Nepodstoupené utrpení se musí podstoupit, nepoznané se musí poznat, neuskutečněná láska se musí uskutečnit.“¹⁰⁰ Ne jako náhražka, ale vše prochází skrz tajemství darované proměňující milosti, jež působí v lítosti. V lítosti, skrze svobodu člověk to, co bylo, znovu hodnotí, proniká rozumem, vůlí a úmyslem. Silou Ducha svatého to vše vstoupí do počátku nového stvoření a přetvoří se. Spása je dílo lásky, která je pravda. Člověk ve světle Božím stojí sám proti sobě na straně pravdy, srdce dává k dispozici lítosti a utrpení, a odevzdává se tak svaté moci stvořitelského ducha.

Guardini také hovoří o našem důvěrném vztahu „[...] s bratry a sestrami, kteří byli od nás smrtí odděleni, a přece jsou s námi sjednoceni ve společenství těžce spásy.“¹⁰¹ Upozorňuje, že je třeba jim věnovat láskyplnou péči, která je též součástí liturgického života.

Romano Guardini rozvíjí nutnost a podstatu posmrtné očisty z antropologického hlediska. Postupuje od úmyslu člověka přes jeho skutky až k podstatě jeho bytí. Očista je podle něho Božím darem a milostí.

3.6 Clive Staples Lewis

Cambridžský profesor středověké a renesanční literatury, křesťanský myslitel a apologeta, spisovatel Clive Staples Lewis (1898–1963) byl sice anglikánským křesťanem, ale jeho pohled na očistec koresponduje s pohledem katolickým, proto jej zde uvádím. Sám C. S. Lewis se ve své knize *Průvodce modlitbou (Prayer: letters to Malcolm)*¹⁰² zmiňuje, že podle protestantského názoru jsou všichni zemřelí lidé buďto

⁹⁹ GUARDINI, Romano. *O posledních věcech*. s. 38.

¹⁰⁰ GUARDINI, Romano. *O posledních věcech*. s. 53.

¹⁰¹ GUARDINI, Romano. *Očistec*. s. 80.

¹⁰² Srov. LEWIS, Clive Staples. *Průvodce modlitbou*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997. s. 89-92. ISBN 80-7192-224-2.

spaseni, nebo zavrzeni. O sobě však tvrdí: „Věřím v očistec“¹⁰³. Tuto svou víru odůvodňuje spontánností a nevyhnutelností modlitby za mrtvé. Ptá se, proč by ovšem k takovému spontánním modlitbám za zemřelé docházelo, kdyby byli všichni spaseni, nebo zavrzeni? Taci by naší modlitbu už nepotřebovali, byla by tedy k ničemu. Lidské tíhnutí k modlitbě za zemřelé značí, že mrtví mohou mít ještě nějaké obtíže a zároveň u nich může dojít k nějakému posunu.

Dále Lewis konstatuje, že též spolu s reformátory nesouhlasí s katolickými názory na očistec, které panovaly v šestnáctém století. Ale že je jisté, že náboženství očistec vyžaduje. V krátkém přirovnání vysvětluje, že duše se chce před vstupem do Božího království očistit, a to i za cenu bolesti. A tvrdí, že utrpení je jistě součástí procesu očišťování, ale není jeho smyslem. Přítomnost utrpení v očistci totiž obhajuje svou vlastní zkušeností bolesti v každém jemu prokázaném opravdovém dobru. Oponuje svatému Thomasu Moorovi tvrzením, že očistcová bolest nebude odporná a ďábelská. Mrtví jsou v nekonečné Boží přítomnosti, jsou mimo čas, ale ne zcela, neboť to by bylo neslučitelné s budoucím vzkříšením těla.

O smyslu posmrtného očišťování Lewis pojednal také narativní formou, a to v novele *Velký rozvod (The Great Divorce)*¹⁰⁴. Nejde zde o systematickou teologii, ale o fantastický příběh, ve kterém se v rozhovorech setkávají „[...] stanoviska nebeské lásky s pekelným egoismem, většinou tak, že rozhovor končí bezvýsledně, někdy tak, že je v egoismu nalezen bod, v němž se může láska zachytit a může být nastoupena cesta purgatoria, očistce.“¹⁰⁵ Autor, dle svých slov, nechce tímto smyšleným příběhem spekulovat o tom, co nás ve skutečnosti čeká v posmrtném životě. Ale chce ukázat morální základ učení o posledních věcech: soudu, nebi, očistci, pekle.

Příběh začíná na autobusové zastávce šedého města, odkud se lidé vydávají na výlet „nahoru“. Když dorazí na místo, zjistí, že je tam všechno jiné, jaksi skutečné, a oni jsou jen duchové. Každý na tomto místě může zůstat, jak dlouho chce, dokonce se vrátit zpět do šedého města vůbec nemusí. Duchové se potkávají s hmotnými, zářícími postavami, které se je snaží přesvědčit, aby zůstali. Ale vždy se najde nějaká vnitřní překážka, která jim brání zůstat. Nechtějí se změnit, ustoupit od svých zvyků a postojů, od své minulosti, nechtějí uznat svou vinu, litovat, neustále se obhajují, myslí jen na sebe, jsou tak sebejistí,

¹⁰³ LEWIS, Clive Staples. *Průvodce modlitbou*. s. 90.

¹⁰⁴ Srov. LEWIS, Clive Staples. *Velký rozvod*. 1. vyd. Praha: Návrat, 1992. 84 s. ISBN 80-85495-06-6; srov. též BALTHASAR, Hans Urs von. *Síla křesťanské naděje*. 1. vyd. Olomouc: Velehrad, 1995. s. 67-69. ISBN 80-85966-01-8.

¹⁰⁵ BALTHASAR, Hans Urs von. *Síla křesťanské naděje*. s. 67-68.

že odmítají jakoukoli pomoc i Boží milosrdenství, nevěří a nedůvěřují. „Vždycky existuje něco, co si chtějí mermomocí nechat, třeba i za cenu utrpení. Vždycky dávají něčemu přednost před radostí, před realitou.“¹⁰⁶

Dokud se nezmění, je místo „nahoře“ pro ně neobyvatelné: ovoce se nedá jíst, voda se nedá pít, tráva drásá chodidla. Protože se nechťejí měnit – aklimatizovat se – vracejí se zpátky do dolního města. Šedé město je pro ně peklo. Pro ty však, kteří se rozhodnou zůstat, se šedé město stane očištěm. Stačí jen malý zárodek touhy po Bohu a mohou se s pomocí hmotných lidí vydat po pichlavé trávě na cestu k horám (nebi). Touto bolestivou cestou duch postupně zesílí, ztverdnou mu chodidla, zhmotní se. Aklimatizuje se na život v nebi, stává se připravený setkat se s Bohem.

3.7 Karl Rahner

Německý teolog, jezuita Karl Rahner (1904–1984), který na II. vatikánském koncilu působil jako teologický poradce, předložil nauku o očištění v několika svých dílech. Budu se zde zabývat texty z knihy *Základy křesťanské víry*¹⁰⁷ a z jeho sebraných spisů *Schriften zur Theologie*¹⁰⁸.

Karl Rahner učí o očištění jako o procesu vnitřního dovršení člověka. Domnívá se, že v člověku v okamžiku smrti jsou některé elementy dovršeny, ale ne všechny. Člověk musí uznat, že jeho celé bytí není integrováno v lásce, že v něm jsou bezedné hlubiny, podvědomí, instinkty. Všechny tyto skutečnosti musejí být integrovány do posledního rozhodnutí člověka pro Boha. Pouze dovršený člověk může Boha nazírat. Díky mnohavrstevné struktuře člověka se toto vnitřní dovršení neuskutečňuje najednou, ale ve fázích. Fázovým posunem „[...] se člověk stává tím, čím v základním rozhodnutí své osoby (víra, pokání, láska) již „je“ a čím smrtí definitivně a neodvolatelně zůstává.“¹⁰⁹ K tomuto postupnému dozrávání osoby jako celku dochází dle Rahnera mezi smrtí člověka a jeho dovršením v oslaveném těle. Právě toto osobní dozrávání se dle Rahnera nazývá „očištěc“, „očištěné místo“, či „očištěný stav“.

¹⁰⁶ LEWIS, Clive Staples. *Velký rozvod*. 1. vyd. Praha: Návrat, 1992. s. 42.

¹⁰⁷ Srov. RAHNER, Karl. *Základy křesťanské víry*. 1. vyd. Svitavy: Trinitas, 2002. s. 573-574. ISBN 80-866036-38-3; srov. též RAHNER, Karl – VORMIGLER, Herbert. Očištěc. In *Teologický slovník*. Dotisk 1. vyd. Praha: Zvon, 1996. s. 219-220. ISBN 80-7113-212-8.

¹⁰⁸ Srov. RAHNER, Karl. *Schriften zur Theologie*. Sv. 3. Zur Theologie des geistlichen Lebens. 6. vyd. Zürich-Köln-Einsiedeln: Benziger, 1964. s. 240-244; RAHNER, Karl. *Theological investigations*. Sv. 19. Faith and ministry. New York: Crossroad, 1983. s. 181-193. ISBN 0-8245-0522-7.

¹⁰⁹ RAHNER, Karl – VORMIGLER, Herbert. Očištěc. In *Teologický slovník* s. 220.

Člověk ve snaze prosadit toto základní rozhodnutí naráží na odpor vytvořený hříchem a vinou. Tento odpor je pociťován jako utrpení a vnější trest. Překonání všech následků hříchů, veškerého egoismu, farizejství, zatvrzelosti, zbabělosti, atd., je velmi bolestivé. Integrace všech vrstev osoby, její duševní rozvoj, pronikání všech jejích dimenzí, jejího hlubokého nitra svobodným rozhodnutím pro Boha je provázáno velkým utrpením. Časné tresty tedy nejsou Bohem udělená pokuta, ale vyplývají z podstaty hříchu. Trestající a trestaný je tentýž člověk. Rahner však upozorňuje, že utrpení je neseno milostí a vyúsťuje v konečné nazírání Boha.

O časovosti procesu integrace Rahner připouští, že je možné ho vidět přinejmenším analogicky s pozemským časem. Protože to více ukazuje na skutečnost, že člověk je opravdu plurální bytostí, že jeho celá existence není realizována naráz. A následně, že skutečná realizace totality existence je závislá na mnoha rozličných a neurčitých předpokladech, které jednoduše nejsou zahrnuty v dobré vůli základního rozhodnutí. Ale také říká, že si lze, bez popírání oficiální nauky, myslet, že očišťování v očištcí je aspektem smrti a může být chápáno ve světle různých charakteristik smrti samé, tedy, že nauka o očištcí je ve skutečnosti součástí thanalogie. Ptá se: Proč by nemohlo být trvání procesu očišťování identifikováno s hloubkou a intenzitou bolesti, již člověk zakouší ve smrti samé, protože tam jsou velké rozdíly mezi tím, co on je, a tím, co by měl být? Proč by tato bolest nemohla být sama o sobě očišťující událostí, která je představována jako podstata očištcí? Proč by podpora zesnulých v očištcí neměla být spojena s událostí smrti, bez ohledu na to v jakém okamžiku pozemského času byly naše modlitby vysloveny? Tyto všechny otázky týkající se časovosti nechává otevřené. Důležité je, že dozrávání člověka po smrti není totožné s pozemským růstem, který se uskutečňuje skrze svodná rozhodnutí. Smrtí se rozhodnutí člověka stává definitivním. Po smrti už jde jen o rozšíření tohoto rozhodnutí do všech vrstev existence člověka.

Doktor Karl Rahner pojímá nauku o očištcí převážně z antropologického hlediska, mluví o nutnosti integrace celé existence člověka do jeho konečného rozhodnutí. A upozorňuje, že katolický křesťan může tradiční představy o očištcí brát s rezervou. Dogma jako takové je však třeba zachovávat.

3.8 Hans Urs von Balthasar

Švýcarský katolický teolog Hans Urs von Balthasar (1905–1988) pojednal o očistě v knize *Eschatologie in unserer Zeit*¹¹⁰ a v knize *Teológia troch dní (Theologie der Drei Tage)*¹¹¹.

V Balthasarově teologii tří dnů vychází očistec z teologického hlediska z Bílé soboty. Kristův sestup do říše mrtvých (hádu) – do totální odloučenosti od Boha – přináší zemřelým spásu v tom smyslu, že jim dává možnost být s Bohem, a také možnost s Bohem nebýt. Přináší jim možnost rozhodnutí pro Boha, nebo proti Bohu. Tento Kristův *descendus* je tedy bodem zvratu mezi prohrou a vítězstvím a přináší do mezistavu zesnulých jistý posun od jednoho stavu k druhému. Kristus hádes ničí a dává vznik peklu a očistci. Peklo a očistec se právě stávají možným Kristovým vítězstvím nad hádem. Před tímto Kristovým vítězstvím nemohlo existovat ani peklo ani očistec. Po Velikonocích již nekomunikace s Bohem, již byl hádes definován, neexistuje. Už je tu jen komunikace těch, co Boha přijímají (nebe), komunikace těch, co Boha odmítají (peklo) a komunikace těch, co po Bohu touží (očistec).

V konkrétním výkladu o očistci rozebírá text svatého Pavla Korint'anům (1 Kor 3,12-13). Říká, že svatý Pavel zde dává do souvislosti eschatologický oheň posledního soudu se zkouškou lidí. Eschatologický oheň prověří skutky lidí postavené na základě Ježíši Kristu, popřípadě je úplně spálí. Jediným kritériem této zkoušky bude právě onen základ, totiž Ježíš Kristus. Balthasar zdůrazňuje, že se zde nemluví o očistě, ale o zkoušce. Oheň je nástrojem eschatologického soudu, který není vykonáván Božím hněvem, ale naopak milosrdenstvím Ježíše Krista.

V knize *Eschatologie in unserer Zeit* Balthasar vysvětluje, že je nutné, abychom poslední věci člověka nezkoumali z hlediska času, místa a stavů, ale jako setkání se s živým Bohem. Takovéto setkání, kterému říkáme soud, můžeme považovat za očistu, zjasnění, vyzáření, kdy vše časné přechází do klína věčného života. K prozáření člověka dochází, když je nucen vydržet ohnivý žár soudícího Boha, jeho ohnivá slova a ohnivý pohled. Každé „ne“, i ten nejskrytější odpor, musí být z jeho bytosti vypálen. Očistný oheň je součástí soudu. Člověk není připraven na věčnost jen na základě zástupného utrpení

¹¹⁰ Srov. BALTHASAR, Hans Urs von. *Eschatologie in unserer Zeit: die letzten Dinge des Menschen und das Christentum*. Freiburg: Johannes Verlag Einsiedeln, 2005. s. 105-110. ISBN 3-8941-991-X.

¹¹¹ Srov. BALTHASAR, Hans Urs von. *Teológia troch dní*. 1. vyd. Trnava: Dobrá kniha, 2009. s. 205-209. ISBN 978-80-7141-640-1; srov. též MENKE, Karl Heinz. *Balthasarova „Teologie tří dnů“: Ježíš jde na kříž, k mrtvým, k otci*. In *MKR Communio*. Kostelní Vydří. Karmelitánské nakladatelství, 2010, roč. 14, č. 1. s. 19-35. ISSN 1211-7668. V textu tohoto článku je namísto slova hádes používáno slovo šeel.

Krista. Je třeba, aby vydržel sladké hrůzy lásky, díky kterým se cítí vždy znovu pokořen. To, co člověk jako starý zarputilý hříšník nechce vydat, nakonec přemožený přece jen vydá. Láska je tvrdá jako peklo, možná ještě tvrdší, a nutí pekelnou uzavřenost, aby se otevřela a vydala. Pročišťování, očištec (*das Fegfeuer*) je bolestné, nejvýše úzkostné, ale nevyhnutelné a nevyprošené si zvykání duše, ponořené do mylných pozemských představ, na božskou pravdu. Není možné se tomu vyhnout, sklonit pohled před očima lásky.

Očišťující moc božské lásky nezačíná smrtí a soudem, ale působí na každého, který se jí chce vystavit. Čím více se božské lásce člověk vystavuje už na zemi, tím méně se musí bát plamene, kterým podle Pavlových slov bude zkoušen a skrze který musí on a jeho životní dílo projít (srov. 1 Kor 3,10-15). O bolestném plameni očišťování mluví dle Balthasara nejlépe Zjevení Janovo. Když člověk miluje, láska ho očišťuje už tady na zemi. Po smrti vstoupí do říše, kterou již zná, setká se s ohnivýma očima (srov. Zj 1,13) jako s něčím, na co čeká, po čem touží, a pohled do nich ho nebolí. Zacvičení se do Boží lásky je však těžké a namáhavé.

Hans Urs von Balthasar vidí očišťování jako setkání s živým Bohem, který člověka prověřuje a také očišťuje ohněm své lásky. Toto setkání s Bohem je však možné jen díky Kristovu bílosobotnímu sestupu mezi mrtvé.

3.9 Josef Zvěřina

Uvádím zde učení Josefa Zvěřina (1913–1990), abych pro doplnění ukázala pohled teologie agapé. Český katolický teolog, propagátor teologie lásky, která vyznává „[...] primát lásky jako své východisko, průvodce i cíl.“¹¹² V jeho knize *Teologie agapé II.* je jen velmi stručný výklad o posmrtném očišťování.¹¹³ Tuto část knihy nestihl totiž autor před svou smrtí dokončit, byla tedy sestavena z jeho poznámek a dřívějších studijních materiálů.

Očištec zde charakterizuje jako dočasnou vzdálenost od Boha: „[...] základní rozhodnutí pro Boha ve chvíli smrti je počátkem, který pokračuje [...]“¹¹⁴ dokud toto rozhodnutí nedozraje k plnosti. A doplňuje, že pouta mezi živými a zemřelými údy tajemného těla Kristova nezanikají. Proto Bůh může přiblížování, těch jež se očišťují svým milosrdenstvím urychlit.

¹¹² ZVĚŘINA, Josef. *Pět cest k radosti*. 2. vyd. Praha: Zvon, 1997. s. 171. ISBN 80-7113-222-5.

¹¹³ Srov. ZVĚŘINA, Josef. *Teologie agapé: dogmatika*. sv. 2. 1. vyd. Praha: Skriptum 1994. s. 50-51. ISBN 80-85528-20-7.

¹¹⁴ ZVĚŘINA, Josef. *Teologie agapé*. s. 451.

3.10 Tomáš Špidlík

Světověznámý teolog českého původu Tomáš kardinál Špidlík (1919–2010) napsal o očistci v knize *Věřím v život věčný: eschatologie* („*Maranatha*“. *La vita dopo la morte*)¹¹⁵ a v knize *Na druhém břehu*¹¹⁶. V následujícím textu shrnu tuto jeho nauku.

Na úvod kardinál připomíná, že v dřívějších dobách se mluvilo o očistci velmi často, názorně a obrazně. Kupříkladu byl očištěc umísťován do určitého místa. Tato legendární vyprávění, obohacená lidovou představivostí, však nelze brát vážně a mezi současnými katolíky se ani netěší velké přízni. Proto se v poslední době o očistci spíše mlčí, někteří katoličtí teologové mají proti očistci dokonce mnoho výhrad. Jako příklad uvádí Špidlík legendární Holandský katechismus vydaný v roce 1967, ve kterém se vyznává „vzkříšení ve smrti“ a na jakýkoli mezistav, tedy i dobu očišťování, nezbyvá místo. Pro věřící, kteří v tradiční zbožnosti prokazují své skutky vůči duším v očistci, je též úplné opomíjení tématu očistce nemyslitelné. Dle Špidlíka je třeba prověřit prameny nauky o očistci, upustit od plastičnosti očistce a prohloubit jeho smysl.

Prvním pramenem této nauky je starobylá tradice praktikování modliteb za zemřelé. Křesťané v modlitbě za zemřelé projevují svou víru, že jsou se zemřelými v duchovním společenství. Prostřednictvím přímluv církve jim mohou pomáhat při jejich cestě ke Kristu.

Co se týká biblických pramenů, v Písmu slovo očištěc samozřejmě nenajdeme. Nelze však, dle Špidlíka, brát v úvahu ani texty, které někteří autoři čtou jako narážky na očištěc – 1 Kor 3,13-15, kde smysl ohně v tomto textu není zcela jednoznačný; hebrejský text 2 Mak 12,38-45 je dokladem o víře ve vzkříšení, o ničem jiném však nevyovídá.

Kardinál obrací svou pozornost na Písmo jako celek a upozorňuje, „[...] že evangelium není pouze radostnou zvěstí o spáse, ale také přijetím pravdy o vlastní hříšnosti, která brání spáse, z čehož vyplývá nezbytnost požadavku očištění [...]“.¹¹⁷ Jako příklad uvádí: „*Obráťte se a věřte Evangelium!*“ (Mk 1,14) „*Lid, který chodil v temnotě, uviděl velké světlo.*“ (Mt, 4,16). „*Připravte cestu Pánu, vyrovnejte mu stezky.*“ (Mk 1,3) Nikdo si však nemůže být jist, že dospěl k úplnému obrácení, k úplnému očištění. Člověk tedy může zemřít, když jeho očištění nebylo zcela dokonáno, když se nachází v jistém „prostředním stavu“ a lze mu říci slovy Knihy Zjevení: „*Nejsi studený, ani horký.*“

¹¹⁵ Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš. *Věřím v život věčný: eschatologie*. 1. vyd. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2007. s. 187-202 ISBN 978-80-86715-93-3.

¹¹⁶ Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš. *Na druhém břehu*. 1. vyd. Řím: Křesťanská akademie, 1975. s. 26-29.

¹¹⁷ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Věřím v život věčný*. s. 190.

(Zj 3,15). Nedokonané očištění od hříchu je třeba doplnit. A lze to i po smrti, mezi smrtí a vzkříšením, v tzv. mezistavu. Toto je obsahem učení o očištcí. Purgatorium je stav „[...] duše na přechodu mezi časem a věčností v Bohu.“¹¹⁸

Výraz přechod (pesach – hebrejsky, pascha – řecky a latinsky, tedy Velikonoce) se v Písmu často vrací v různých obměnách – přechod Rudého moře, přechod Jordánu u Jericha – jako symboly novozákonních tajemství, jež se naplňují v přechodu Ježíše z pozemského života k Otci (Jan 13,1). Na tomto tajemství mají všichni podíl, zvláště ve smrti, která je také přechodem – z tohoto světa k Otci. Podle výše zmíněných biblických předpokladů je tento přechod bolestný a současně očištný. Pobyt v Egyptě je obrazem života. Je dán Bohem jen na určitý čas. A když Bůh volá svůj vyvolený národ zpátky k sobě, zpátky do pouště, je třeba se od všeho odtrhnout, vše opustit, překročit hranice, to je bolestné, avšak očištné. Tento přechod je obrazem smrti.

Nejbolestnějším přechodem byla však Kristova smrt, neboť nesl tíhu všeho lidu, a tím jej vykoupil. Smrt jako trest za hříchy bolí a děsí, ale díky vykoupení Kristem i omývá a očišťuje. Smrt „[...] se stává ve spojení s Kristem očištným ohněm, omývající lázní, novým křtem na cestě k Bohu.“¹¹⁹ V nauce o očištcí jde o pravdu vykoupení Kristem, o svátostnou povahu smrti v Kristu.

Očištný oheň je tedy bolestný, neboť spása spočívá v účasti na Kristově kříži. Očištný oheň můžeme ztotožnit s Boží láskou nabízející spásu. Kdo tuto Boží lásku, tento oheň přijímají jako dar, toho očišťuje, proměňuje a potěšuje. Se svatým Janem od Kříže Špidlík očištný oheň definuje jako nebeský a božský. Přirovnává očištný oheň ke zkušenostem mystiků. Očišťování je u mystiků procesem od temnot ke světlu. Ona mentální temnota symbolizuje na jedné straně „[...] nedostatečnost vzhledem ke kompletnímu poznání Boha, na druhé straně zase nedostatečnost vlastní lásky, která není s to sjednotit se plně s Bohem.“¹²⁰

Dále Špidlík poznamenává, že jestliže je očištný oheň definován jako intermediální stav, je mu implicitně dána jistá časovost. Tuto časovost však nemůžeme brát doslovně, nýbrž symbolicky. Spolu s Y. Congarem Špidlík říká, že se jedná o čas duchovní, kvalitativní, nikoliv o čas kvantitativní, měřený kosmologickým měřítkem. Avšak poznamenává, že takto mentálně pojatý čas očišťování se nesmí smrsknout do okamžiku smrti. Můžeme tedy tento čas definovat ještě jiným způsobem, a to jako christologický. Tedy neodděleně

¹¹⁸ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Na druhém břehu*. s. 28.

¹¹⁹ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Na druhém břehu*. s. 29.

¹²⁰ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Věřím v život věčný*. s. 200.

od dějin spásy světa, uskutečňovaných v chronologickém čase. Poměr mezi pozemským časem a věčností lze charakterizovat christologicky, neboť právě Ježíš Kristus vstoupil do věčnosti v určité chronologicky datované době.

Kardinál Špidlík se při řešení otázky o délce trvání očistce obrací k myšlence některých východních teologů, kteří se domnívají, že duše zemřelých budou v podsvětí (šeolu) do posledního soudu. A předkládá možnost toto podsvětí identifikovat s očistcem. Tedy trvání očistce by mělo být až do konce časů, kdy dojde k sjednocení těla a duše.

Přístup do nebe vyžaduje od hříšníka rázné rozhodnutí proti hříchu, upřímné pokání a také osobní proměnu. Tato proměna je dynamickým procesem a naplňuje se v církvi, kde se jedinci dostává pomoci od společenství věřících, skrze jejich modlitby, oběti a zásluhy. To vše se děje v chronologickém čase, ale hodnota těchto skutků kosmický čas přesahuje a stává se pomocí nejen pro živé, ale i pro zemřelé, kteří nebyli zcela očištěni během života. Tato pomoc je známá pod názvem „odpustky“.

Ve Špidlíkově pojetí očistce se zdá být ústřední myšlenkou svátostnost této očisty. Ve smrti v Kristu oheň božské lásky člověka očišťuje a posvěcuje, čímž ho přivádí ke svatosti.

3.11 Jan Pavel II.

Papež Jan Pavel II. (1978–2005) při své generální audienci 4. srpna 1999¹²¹ mluvil o očistci jako o nezbytné očistě před setkáním s Bohem.

Řekl, že dle perspektivy Starého zákona to, co je určeno pro Boha, musí být dokonalé, neporušené. Této neporušenosti odpovídá úplná odevzdanost celé bytosti Bohu v lásce, s čistotou srdce a svědectvím skutků (srov. Dt 6,5; 10,12n). „Požadavek neporušenosti se stane po smrti zřejmě aktuálním pro vstup do dokonalého a konečného společenství s Bohem. Kdo tuto neporušenost nemá, musí projít očistou.“¹²² Tomu učí i apoštol Pavel v textu 1 Kor 3,10-15.

K dosažení neporušenosti je někdy třeba pomoci od jiné osoby. Papež uvádí za příklady takové pomoci Mojžíšovu modlitbu za lid (srov. Ex 32,11-13.30) a úlohu přímluvy a pikání za mnohé Hospodinova Služebníka (srov. Iz 52,13-53,12).

Za syntézu neintegrace ve Starém zákoně považuje Žalm 51. Hříšník vyznává svou vinu: „*Proti tobě samému jsem zhřešil, spáchal jsem, co je zlé ve tvých očích.*“ (Ž 51,6 a).

¹²¹ JAN PAVEL II. Katecheze o eschatologii. In *MKR Communio*. Svitavy: Trinitas, 2002, roč. 6, č. 2. s. 160-162. ISSN 1211-7668.

¹²² JAN PAVEL II. Katecheze o eschatologii. s. 160.

A žádá o očistu: „*Moji nepravost smyj ze mě dokonale, očist' mě od mého hříchu!*“ (Ž 51,4).

V Novém zákoně je Ježíš představen jako náš přímluvce u Boha, jako Kněz a zároveň „smírná oběť“ za všechny naše hříchy (srov. 1 Jan 2,2). Na konci našeho života se nám takto zjeví a „[...] vysloví nabídku milosrdenství, ale též nevyhnutelný soud pro toho, kdo odmítá lásku a odpuštění Otce.“¹²³ Tato nabídka milosrdenství ovšem nevyklučuje povinnost přijít před Boha v čistotě a neporušenosti.

Pojem očištec neoznačuje místo, ale životní postavení. Lásky Kristova zbavuje duše, které jsou po smrti ve stavu očišťování, zbytků nedokonalosti.

Nakonec Jan Pavel II. připomíná aspekt společenství mezi těmi, kdo se očišťují, těmi, kdo žijí pozemským životem a těmi, kdo už se těší věčné blaženosti.

Jan Pavel II. v této katechezi o čistci klade důraz na učení církve a v Písmu svatém hledá prvky, pomocí kterých lze tuto nauku snáze pochopit.

3.12 Josef Ratzinger

Pokoncilní německý teolog, bývalý prefekt Kongregace pro nauku víry, nynější papež Benedikt XVI., Josef Ratzinger (*1927) přednesl nauku o očistci především v knize *Eschatologie – smrt a věčný život (Eschatologie – Tod und Ewiges Leben)*¹²⁴.

Ratzinger učí, že očištec je nutno chápat christologicky, neboť sám Kristus je ohněm, který proměňuje. Proměnná síla Krista lidské srdce rozpálí a přetaví, pročistí ke své podobě, aby bylo slučitelné s jeho oslaveným tělem. Joseph Ratzinger upozorňuje, že okamžik proměnění nelze měřit pozemskými časovými jednotkami; záleží na hloubce propasti mezi existencí Boha a člověka. Jde o čas „existenciální“. Člověk sice nemůže být zbaven své časovosti, svého vztahu ke světu, ale protože Kristus soudce je *eschaton*, „[...] vstup člověka do prostoru jeho zjevné skutečnosti je vstupem do konečného osudu, a tím vstupem do eschatolického ohně.“¹²⁵ Mezi soudem po smrti a posledním soudem není tedy rozdíl.

Očištec není vězením, ve kterém člověk odpykává uložené tresty. Základním křesťanským významem očištec je dle Ratzingera vnitřně nutný proces proměny člověka. V tomto procesu se člověk stává boho-schopný a sjednocuje se tím s celým „communio

¹²³ JAN PAVEL II. Katecheze o eschatologii. s. 161.

¹²⁴ Srov. RATZINGER, Joseph-BENEDIKT XVI. *Eschatologie: smrt a věčný život*. Nové vyd. Brno: Společnost pro odbornou literaturu – Barrister & Principal, 2008. s. 138-147. ISBN 978-80-87029-30-5.

¹²⁵ RATZINGER, Joseph-BENEDIKT XVI. *Eschatologie*. s. 145.

sanctorum“. Základní směr člověka k dobru je překryt dřevem, senem a slámou. Člověk přijímá Boží záchranu, milost a slitování, ale musí se proměnit skrze pokání. „Setkání s Pánem je proměnou, ohněm, jež jej přetaví do oné očištěné podoby, která může být nádobou věčné radosti.“¹²⁶

Podle Ratzingera má nauka o očištění základ v christologické milosti pokání a vychází z proměňující ochoty toho, kdo obdržel odpuštění. Pokání není protikladem k milosti, ale je její formou. Pokání je darovanou možností.

Dále se zabývá otázkou, může-li mít modlitba za zemřelé nějaký užitek. Může do osobního setkání člověka s Kristem zasáhnout někdo jiný? Odpovídá kladně. Neboť setkání s Kristem je setkání s celým jeho tělem – s vinou a nenávistí, láskou a odpuštěním ve vztahu s druhými. Tedy přímluva spravedlivých má významný vliv na „souzení“. Ti, které jsme milovali a již přešli na druhý břeh, nadále potřebují naši lásku. Pro zastupující lásku neexistuje hranice smrti, možnost vzájemné pomoci zahrnuje celé *communio sanctorum*.

V knize rozhovorů *O víře dnes*¹²⁷ Josef Ratzinger konstatuje, že k modlitbě za zemřelé je člověk instinktivně puzen: „[...] ve všech dobách a ve všech kulturách je málo lidí tak citelně blízkých a tak všeobecně rozšířených, jako je modlitba za jejich drahé zemřelé.“¹²⁸ Tato modlitba je velkým svědectvím solidarity s těmi, jichž zemřeli. Modlitba za zemřelé v sobě obsahuje víru, že i přes práh smrti lze udělat gesto lásky. Právě tento lidský moment dle Ratzingerova rozhovoru v knize *Bůh a svět*¹²⁹ nejlépe ukazuje, co je míněno očištěním, totiž to, že zemřelí jsou ve stavu, ve kterém jim lze ještě pomoci.

V této knize se ještě více Ratzinger zabýval ekumenickým rozměrem očištění. Domnívá se, že očištěním také spočívá v překonání všech rozdělení napříč křesťanskými i mimokřesťanskými náboženstvími. V očištění je „každý očištěn od toho, co je neúnosné a co sám nesnáší, takže se vyloupne čisté jádro a my shledáme, že všichni patříme k velké společné symfonii.“¹³⁰

¹²⁶ RATZINGER, Joseph-BENEDIKT XVI. *Eschatologie*. s. 146.

¹²⁷ Srov. RATZINGER, Joseph. *O víře dnes: rozhovor s Vittorioem Messoriem*. 1. vyd. Praha: Zvon, 1994. s. 121-123. ISBN 80-7113-100-8.

¹²⁸ RATZINGER, Joseph. *O víře dnes*. s. 122.

¹²⁹ Srov. RATZINGER, Joseph-BENEDIKT XVI. *Bůh a svět: tajemství křesťanské víry: rozhovor s Peterem Seewaldem*. 3. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2010. s. 87-88. ISBN 978-80-87029-49-7.

¹³⁰ RATZINGER, Joseph-BENEDIKT XVI. *Bůh a svět*. s. 88.

Závěrem můžeme říci, že kardinál Ratzinger předkládá očistec jako nutnost očisty člověka od veškerého egoismu, aby se mohl sjednotit s Kristovým tělem – s celou církví. Má tedy na zřeteli především christologické a ekleziologické hledisko.

3.13 Vladimír Boublík

Teolog českého původu Vladimír Boublík (1928–1974) psal o očišťování v knize *Teologická antropologie (L' uomo in Cristo Gesù)*¹³¹ a v knize *Teologie dějin spásy (La storia della salvezza, Dall' esperienza della morte all' incontro con la Croce, Escatologia)*¹³². Jeho učení zde nastíním.

Vladimír Boublík chápe očišťování ve světle ustavičného umírání s Kristem. Věčnost předpokládá radikální přetvoření člověka, přeměnu celého lidského bytí i jeho jednání. Smrt vedoucí ke spáse v sobě zahrnuje rozchod svobody člověka s hříchem a totální odpoutání od světa, „[...] ale ne všichni se dokonale rozejdou s hříchem a přijmou úplně a bezvýhradně exodus ze světa.“¹³³ Člověk žijící s Kristem je lépe připraven na rozchod s hříchem a světem a na eschatologické přetvoření. Intenzita a dokonalost takové závěrečné roztržky s hříchem a celkového přetvoření v okamžiku smrti je pak u světce větší než u průměrného člověka. Neodvolatelné rozhodnutí pro Boha, kterého nedokonalý člověk dochází ve smrti, potřebuje očistu, aby se oprostilo od lnutí ke světu, od každé stopy hříchu. Tato očista se však běžně neuskutečňuje v jediném okamžiku. Jde o dozrávání a zdokonalování, stejně jako v životě člověka je tomu tak i po smrti. Očišťování po smrti lze tedy chápat jako přetrvávání stavu „smrti s Kristem“. V tomto stavu posmrtného očišťování dochází k dokonalému rozchodu s hříchem a k přijetí naprostého opuštění světa a dějin (*exodus*). Jde o očištění od hříchů lehkých, tedy čistě lidských, neboť člověk v sobě skloubil přilnutí k Bohu i ke světu. Boublík také upozorňuje, že o nutnosti posmrtné očisty a možnosti odpuštění hříchů po smrti mluví i Písmo svaté (2 Mak 12, 43n; Mt 12,32; Mt 5, 25).

Očistcové tresty se mají podle profesora Boublíka chápat v souvislosti smrti, která přetrvává. Trest provázející očišťování není zvnějšku uložen Bohem, nýbrž vychází z nedokončeného přetvoření člověka. Tento trest je utrpení, lítost a bolest z pohledu na

¹³¹ Srov. BOUBLÍK, Vladimír. *Teologická antropologie*. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001. s. 172-177. ISBN 80-7192-490-3.

¹³² Srov. BOUBLÍK, Vladimír. *Teologie dějin spásy*. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. s. 154-158. ISBN 80-7192-486-5.

¹³³ BOUBLÍK, Vladimír. *Teologická antropologie*. s. 174.

svou minulost ve světle slova Krista – Soudce. Obrácený hříšník ve světle slova Krista soudce nalézá své chyby, opomenutí, zameškaný čas, marnost a následky svých hříchů. Utrpení doprovázející toto poznání má všechny aspekty odpykávání, je skutečným smírným trestem. Hluboká bolest také vychází z „bytí daleko od Boha“; z nepřítomnosti věčného života. Dokud člověk radikálně nepřetvoří své bytí a nenaplní tak svou smrt s Kristem, nemůže se přiblížit k Bohu. Člověk o této své nehodnosti přiblížit se Bohu ví. „Z této zkušenosti by se mělo zrodit bezmezné utrpení očišťující člověka jako oheň a dokonávající jeho smrt s Kristem.“¹³⁴

Učení o hmotném očišcovém ohni nám má podle Vladimíra Boublíka ukázat, že očišcové utrpení nebude čistě duchovní, ale vsutku lidské, bude záviset na tělesném životě, na vlivu světa na zemřelého, na zbytcích neuspořádaného lnutí ke světu v člověku a na přetrvávajícím důsledku jeho hříchů v dějinách. „Bůh používá hmotný svět jako nástroj eschatologické očisty.“¹³⁵ O „ohni“ duchovního utrpení a stesku po Bohu Boublík soudí, že je v očištcí bezesporu přítomen a že tvoří významný bod obrácení. Také připojuje poznámku o ohni o němž mluví svatý Pavel v Druhém listě Korint'ánům, že tento se sice nevztahuje na očišcový oheň (je ohněm, který spálí nedbale postavenou budovu života), přeci však je symbolem očištění a nutnosti eschatologické očisty.

Dále Boublík hovoří o účinnosti modlitby za zemřelé. S odvoláním na *Lumen gentium* tvrdí, že mezi námi a zemřelými trvá tajemné společenství všech členů církve. Smrt ruší jen tělesná pouta, pouta vyvěrající z milosti očišťuje a prohlubuje. Proto můžeme zemřelým v očištcí pomoci modlitbou, eucharistickou obětí a skutky zahlazujícími následky hříchu. Nejúčinnější je však modlitba zařazená do eucharistické oběti. Zvláštní formou pomoci jsou odpustky, protože za nimi stojí celá církev. Lidé by měli svým blízkým zemřelým také pomáhat odčiňováním jejich hříchů a vyhlazováním následků jejich provinění. Tato pomoc činí jejich posmrtné obrácení méně bolestným.

Ve stejné linii úvah o očišťování jako aspektu stavu smrti řeší problém „místa“ očisty. Očištec není „místem“ odlišným od našeho světa, ale situací, v níž se zemřelý očišťuje od nezřízeného lnutí ke světu. Ve smrti totiž nejde o zničení všech vazeb člověka se světem, s vesmírem, s lidmi, zemřelý se nestává se „mimovesmírným“, zůstává zaměřen

¹³⁴ BOUBLÍK, Vladimír. *Teologická antropologie*. s. 175.

¹³⁵ BOUBLÍK, Vladimír. *Teologická antropologie*. s. 177.

ke své tělesnosti. Ale jde o „[...] očistu těchto svazků a podstatnou přeměnu, jež je plodem tajemné proměny uskutečněné ve smrti jako očištění.“¹³⁶

Vladimír Boublík hovoří o očišťování v antropologické souvislosti. Nazírá očištěc v perspektivě biblického pojmu *metanoia*. Nechává se inspirovat lidskou zkušeností konverze a teologickým pojmem očišťování a přetváření. Obsahem očištěce je, dle něj, definitivní obrácení, tajemná proměna a dovršení přechodu z dějin do věčného života.

3.14 Hans Küng

Koncilní teolog a filosof náboženství švýcarského původu Hans Küng (*1928) o očišťování krátce píše v souvislosti s posmrtnou nadějí v kapitole *Peklo – navěky?* v knize *Věčný život? (Ewiges Leben?)*¹³⁷ Základem této knihy jsou jeho přednášky pronesené k posluchačům univerzity v Tübingenu. Otázky umírání, smrti a posmrtného života jsou zde pojímány z hlediska ekumenické perspektivy a ekumenické teologie, jíž se Küng intenzivně zabývá. O očištěci se též zmiňuje ve své knize *Krédo: Apoštolské vyznání víry dnes? (Credo. Das Apostolische Glaubensbekenntnis – Zeitgenossen erklärt.)*¹³⁸ v rámci 6. článku víry: *Vzkříšení mrtvých a život věčný*. Jeho učení nyní shrnu.

Podle Künga Bůh dává lidem, kteří se provinili, možnost očištění, osvobození a osvětlení. Každý člověk zůstává pozadu za svými nároky. Aby se stal sám sebou, musí dojít naplnění ve smrti. „Není možné, aby všichni umírali v Pánu stejně – zločinci stejně jako jejich oběti. Aby posmrtná cesta do věčné blaženosti byla stejná pro ty, co se starali jen o svou vlastní vůli, i pro ty, co plnili vůli Boží. Žádný nečistý a poskvrněný člověk nemůže přijít k Bohu, aniž by se očistil. Odpuštění a očištění není automatický úkon, ale akt Boží milosti.

Küng odmítá pojetí očištěce jako místa nebo času očišťování s odůvodněním, že pro takové pojetí nenachází žádný biblický základ. Nejde podle něj o jakési místo mezi nebem a peklem, ani o časovou mezifázi pro duši bez těla mezi smrtí člověka a posledním soudem. Jelikož po smrti již není dimenze času a prostoru, lze uvažovat pouze o způsobu očišťování. Doktor Küng posouvá zřetel z doby po smrti na umírání samé. Míní, že člověk neumírá do nicoty, ale do Boha. Člověk dochází naplnění ve smrti, ne po smrti. Ve věčném božském Nyní se stírá rozdíl mezi smrtí a posledním soudem. Umírání není odloučení těla

¹³⁶ BOUBLÍK, Vladimír. *Teologie dějin spásy*. s. 159.

¹³⁷ Srov. KÜNG, Hans. *Věčný život?* 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2006. s. 160-163. ISBN 80-7021-836-3.

¹³⁸ Srov. KÜNG, Hans. *Krédo: apoštolské vyznání víry dnes?* 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2007. s. 171-173. ISBN 978-80-7021-899-0.

a duše, ale je procesem týkajícím se celé bytosti, celé psychosomatické jednoty duše a těla. Umírání „[...] je akt naplnění, který je milostivý, očištný, osvětlující a léčivý: člověk se díky Bohu stává cele člověkem, tedy dochází spásy.“¹³⁹ Lidská konečnost je ve smrti naplněná Boží definitivností. Očistec je setkání s Bohem, jenž milostivě soudí, očišťuje, osvobozuje a naplňuje. Očistec je Bůh sám. „Tu se právě odehrává to, že člověk je spasen Bohem a jedine Božím prostřednictvím se stává plným a celým člověkem.“¹⁴⁰

Küng odmítá, s ohledem na neexistenci času po smrti, modlitby a mše za duše v očistci. Doporučuje však modlitby za umírající a s umírajícími. Na zemřelé máme myslet s úctou a láskou a doufat, že jsou již spaseni.

U Hanse Künga jde v pojetí očisty především o naplnění člověka při jeho umírání v Pánu. Bůh člověka ve smrti vede k naplnění a ke spáse – tím, že ho soudí, provází ho uvědomělým očišťováním a osvobozuje ho. O způsobu posmrtné očisty se nemá spekulovat.

3.15 Aleš Opatrný

Český teolog Aleš Opatrný (*1944) se očištěm zabývá v článkách *Očistec je sice produktem přemýšlení, ale...*¹⁴¹ a *Co víme o očistci?*¹⁴².

Na úvod článků se autor nejprve věnuje vzniku víry v očistec. Konstatuje, že se první křesťané poněkud museli zabývat otázkou, co je s těmi, již zemřeli před druhým příchodem Ježíše Krista. O něco později řešili otázku, co je s lidmi, kteří zradili víru během pronásledování křesťanů. A následně hledali odpověď na otázku, co je s těmi, kteří nežili tak dobře, že by mohli po smrti jít rovnou do nebe, ani tak špatně, že by bylo nutno uvažovat o jejich zavržení. V 5. století svatý Augustin hovoří o očišťování po smrti, dalším vývojem tyto úvahy dostaly podobu stavu či místa očišťování. Mnohem později, až ve 12. století, je pojem očistce jasně definován. Jak je z uvedeného zřejmé, víra v očistec vzešla z úvah lidí o posmrtném údělu člověka, avšak jak dále Aleš Opatrný ukazuje má i hluboké teologické opodstatnění.

Nejprve se ale ještě věnuje postoji současných lidí k nauce o očistci. Míni, že někteří kritičtí katolíci o ní pochybují – z důvodu, že jsou ovlivněni dřívějším velmi

¹³⁹ KÜNG, Hans. *Věčný život?* s. 162.

¹⁴⁰ KÜNG, Hans. *Krédo*. s. 172

¹⁴¹ Srov. OPATRNÝ, Aleš. *Očistec je sice produktem přemýšlení, ale...* [online]. 2008. [cit. 1. 11. 2010]. Dostupné z: <http://www.pastorace.cz/index.php?typ=clanky&sel_id=600>.

¹⁴² Srov. OPATRNÝ, Aleš. *Co víme o očistci?* In *Katolický týdeník: list českých a moravských diecézí*. Praha: Katolický týdeník, 2003, roč. 14, č. 44. s. 1-2. ISSN 0862-5557.

realistickým zobrazováním očišťovacího místa a očišťovacích muk. Člověk často přenáší na Boha příliš lidské představy. Očekává nutnost plné odplaty za zlo, které způsobil, přesto, že mu bylo odpuštěno. Očišťtec si pak představuje jako instituci nebo místo, kde mu Bůh chce „odplatit“ za hříchy, za něž ho nepotrestal na zemi. Tato představa je však nesprávná.

Doktor Opatrný přechází k teologickému výkladu a zdůrazňuje, že je třeba si uvědomit, jaké „zbytky“ v nás po odpuštěných hříších zůstávají. Kromě špatných vzpomínek na naše chyby a hříchy jsou to pokažené mezilidské vztahy, zničená důvěra vůči sobě i vůči Bohu apod. Člověk, plný těchto zbytků lží, tužeb po pomstě, nepoctivosti a nevraživosti, se při setkání s Bohem – absolutní láskou – musí cítit velmi zle. „Proto očištění od zbytků zla, od toho, co naši bytost stvořenou k obrazu a podobenství Božímu hzdí, můžeme také chápat jako naši vlastní potřebu.“¹⁴³ Boží odpuštění otvírá dveře ke spáse. Člověk ale cítí potřebu být očištěn, aby mohl žít v Boží blízkosti. Cílem očišťování není zasloužit si odpuštění, ale nechat se proměnit Boží mocí do stavu, ve kterém je možno setrávat před tváří Boží. Očišťtec je projev Boží péče o člověka. Neměl by být chápán jako akt Boží pomsty či jako „peklo na dobu určitou“.

Nesprávná je i představa, že modlitba lidí má za cíl „přemoci“, „přesvědčit“ Boží spravedlnost, aby se duše z očišťtce dostala. Modlitba za duše v očišťtci má smysl, ale nesmí se chápat jako snaha vysvobodit duše z vězení, do kterého je Bůh zamkl. Jako snaha „přetlačit“ Boha z pozice soudu do pozice milosrdenství. Modlitby jsou nesené vědomím, že k sobě patříme i po smrti. Jsou projevem naší sounáležitosti a lásky k zemřelým. V této modlitbě může jít i o poctivé řešení našeho dluhu lásky, který máme vůči zemřelému.

Aleš Opatrný zdůrazňuje, že skutečnost, že o očišťtci explicitně psáno v Bibli není, není důvodem v něj nevěřit. Pokud se víra žije, tak se také domýšlí. Očišťtec je sice produktem přemýšlení, ale body, z nichž je nauka o očišťtci vystavěna: „[...] svatost Boží, potřeba vykoupění a neslučitelnost hříšnosti člověka se svatostí Boha, jsou základní zjevené kameny víry, které Písmo zřetelně vyslovuje.“¹⁴⁴ Je ovšem třeba vyhýbat se barvitým, fantastickým a obskurním výkladům.

¹⁴³ OPATRŇÝ, Aleš. *Očišťtec je sice produktem přemýšlení, ale...*

¹⁴⁴ OPATRŇÝ, Aleš. *Očišťtec je sice produktem přemýšlení, ale...*

3.16 Josef Dolista

Český filosof a teolog, salesián Josef Dolista (*1954) pojednal o očistci v knize zabývající se eschatologií *Perspektivy naděje*¹⁴⁵, dále pak v článkách *Nebe, peklo ráj...*¹⁴⁶ a *Modlitba za zemřelé*¹⁴⁷.

Podle Dolisty je učení o očistci výpovědí o naději, totiž o naději, že i za hranicí našeho života je člověku dána možnost odpuštění trestů za hříchy. „Člověk smí doufat, že bude překonáno vlastní sebeodsouzení jako následek hříchu i po smrti a člověk bude osvobozen od otroctví egoismu.“¹⁴⁸ Takto chápaný očistec je darem od Boha.

Profesor Josef Dolista zdůrazňuje, že eschatologie není jen naukovou záležitostí, ale je především záležitostí existenciální. V tématu „nebe, peklo, očistec“ nejde o koncipování místa či formy. Toto téma je definováno existenciálními a personálními kategoriemi. Jde o celý styl života a o dění v jádru člověka samého.

Očistec je momentem setkání s Kristem ve smrti, je součástí soudu. Tento soud je vlastně sebeodsouzením na základě tohoto setkání a pravdivého sebepoznání. Cílem toho soudu není zničení člověka, ale jeho očista a záchrana. Očistné tresty jsou utrpením z následků hříchu a vedou ke zdokonalení člověka. Očistný oheň je vyjádřením pro obtížnost záchrany, pro obtížnost procesu odstranění tvrdé vrstvy egoismu.

V modlitbách za zemřelé dle Dolisty nejde o zkrácení doby očišťování či její ukončení. V teorii „vzkříšení ve smrti“ není ani pro kategorii času místo. Navíc, jsou-li očistcové tresty následkem sebeodsouzení, Bůh nemůže tyto tresty jakoby pominout. Zemřelí chtějí být očištěni, chtějí dojít eschatologického dovršení. Modlitbu za zemřelé je nutno chápat v souvislosti vzájemných vztahů v „communio sanctorum“. Prosebná modlitba je prostředkem lásky, která těší a proměňuje. V této modlitbě „[...] se modlíci dostává prostřednictvím Boha do blízkosti toho, za kterého se modlí, s reálnou působností.“¹⁴⁹ Pomoc zemřelým skrze modlitbu, eucharistii, almužny a kající skutky spočívá tedy v ulehčení procesu očišťování prostřednictvím solidarity, blízkosti a duchovní podpory.

¹⁴⁵ Srov. DOLISTA, Josef. *Perspektivy naděje: teologická výpověď o naději ve vzkříšení*. 1. vyd. Brno: Cesta, 1997. s. 102-105. ISBN 80-85319-64-0.

¹⁴⁶ Srov. DOLISTA, Josef. *Nebe, peklo ráj...* In *Katolický týdeník: list českých a moravských diecézí*. Praha: Katolický týdeník, 1999, roč. 10, č. 44. s. 3. ISSN 0862-5557.

¹⁴⁷ Srov. DOLISTA, Josef. *Modlitba za zemřelé: touha po nebi jako konečném údělu každého člověka*. In *Katolický týdeník: list českých a moravských diecézí*. Praha: Katolický týdeník, 2003, roč. 14, č. 44. s. 3. ISSN 0862-5557.

¹⁴⁸ DOLISTA, Josef. *Perspektivy naděje*. s. 103.

¹⁴⁹ DOLISTA, Josef. *Perspektivy naděje*. s. 104 -105.

Josef Dolista pojímá nauku o očistci především jako výpověď o naději, že i po životě provázeném morálními selháními máme ještě šanci stát se tím, čím jsme měli být, šanci docílit vlastní identity a šanci na přijetí do plného společenství s Bohem. Anulování očistce by podle něj bylo znehodnocením významu připravenosti na setkání s Bohem, který je dokonalý a vyžaduje dokonalé společenství. Jakékoli vymezení rozdílu mezi hříšností člověka a svatostí Boha by pak ztrácelo smysl.

3.17 Giuseppe de Rosa

Teolog Giuseppe de Rosa soudí, že nauka o očistci působí potíže katolíkům, kteří jsou pod vlivem lidové představivosti, jež však nepatří k dogmatické nauce o očistci. V článku *Očistec*¹⁵⁰ se snaží ukázat, jak očistec správně chápat. Poukazuje na to, že existence očistce není jen otázka víry, ale vedou k ní i rozumové důvody. Podle Písma žádný člověk nemůže vidět Boha a přitom zůstat naživu. „Trojjediný Bůh je nekonečnou svatostí a čistotou a jedině svatá a čistá bytost může hledět na Boha a navázat s ním tak hluboký vztah, jaký má syn vůči otci.“¹⁵¹ Hříšný člověk se nemůže setkat s nekonečnou svatostí Boha, aniž by jí byl „sežehnut“. Proto se v Písmu píše: „*Blaze těm, kdo mají čisté srdce, neboť oni uvidí Boha.*“ (Mt 5,8). Kdo však je schopen žít v plné lásce, bez hříchů, ve stálém sebeobětování?

I křesťan, který umírá v Boží milosti, s sebou nese břemeno lehkých hříchů a skvrn zbylých po odpuštění těžkého hříchu. Z toho vyplývá, že duše musí být očištěna od veškeré sebelásky a sobectví, špatných náklonností a lnutí k tvorům, od všech sklonů k hříchu a vší poskvrny od hříchů. Mezi lehké hříchy, kterých se člověk běžně dopouští, De Rosa počítá především hledání vlastního pohodlí a zájmů, lenost v plnění povinností, marnivost, touhu po ovládnutí druhých a po prvenství, pýchu, neschopnost lásky a služby druhým, tvrdost v posuzování druhých, nedostatek soucitu a pochopení pro jejich utrpení a potřeby, nepřiměřené lpění na věcech, rozkoších a radostech, polovičatost a povrchnost křesťanského života. Než bude duše moci hledět na Boha, je tedy nutné, aby prošla intenzivním očištěním. Rozumem lze dojít k závěru, že „stav očišťování, kterým je právě očistec, tedy nemůže neexistovat.“¹⁵²

¹⁵⁰ Srov. DE ROSA, Giuseppe. Očistec. In *Teologické texty*. [online]. Vyšehrad: Královská kolegiální kapitula sv. Petra a Pavla, 2002, č. 2. [cit. 28. 1. 2007]. Dostupné z:

<<http://www.teologicketexty.cz/casopis/2002-2/Ocistec.html?co=0%E8istec>>. ISSN 0862-6944.

¹⁵¹ DE ROSA, Giuseppe. Očistec.

¹⁵² DE ROSA, Giuseppe. Očistec.

Jak k očišťování dochází, nevíme. K tajemství očišťování se snad lze přiblížit úvahou o soudu, který následuje po smrti. Při něm člověk pocítuje svou nehodnost spojit se se svatým Bohem. Touha po tomto spojení pak představuje pro duši velmi bolestný trest. Tento trest je tím těžší, čím více si duše uvědomuje velikost své nečistoty a vzdálenosti od Boha. Bolest z odloučení je jako oheň, který ničí to, co vzdálenost od Boha zaviňuje: tendenci ke zlému, zbytky hříchů a lehké hříchy přítomné v duši v okamžiku smrti. Tento trest tedy očišťuje. Duše se mu nechce vyhnout, ale přeje si, aby v ní oheň Boží lásky zničil vše, co jí brání, aby mohla být připuštěna k hledění na Boha a žít v nekonečné blaženosti. Duše v očišťovatelci zraje k lásce a její utrpení je mírněno radostí a jistotou, že bude spasena.

De Rosa podtrhuje, že každé „zpekelnění“ očišťovatele je třeba odmítnout. Neboť zavržená duše žije v nenávisti a zoufalství, kdežto duše očišťující se žije v lásce, touze po Bohu a naději na věčné štěstí. Analogii očišťovacích trestů vidí ve zkušenosti křesťanských mystiků. Jako příklad uvádí svatého Jana od Kříže, který mluví o hluboké mystické kontemplaci jako o zdroji úplného očištění. Říká, že nežli je duše povznesena k Bohu, musí projít skrze očišťující utrpení. De Rosa však dále upozorňuje, že očišťovatel je skutečností, která tuto mystickou zkušenost dalece překračuje a je zahrnuta do Božího tajemství.

Souhrnem lze říci, že Giuseppe de Rosa se soustřeďuje na zdůraznění nutnosti hluboké posmrtné očisty. O podstatě této očisty jen stručně a jednoduše soudí, že je bolestí z odloučení od Boha, která ničí v vše nedobré v člověku.

3.18 Shrnutí novodobé teologie a teologická reflexe

Teologové druhé poloviny 20. století hovoří o podstatě očišťovatele ve stejné linii – jako o přeměně, dovršení, naplnění člověka. Někteří hovoří i o trestech (Boublík, Rahner, Dolista, De Rosa), ty však vycházejí z následků hříchu a z podstaty očišťování. Nejde tedy o tresty zvnějšku uvalené Bohem. Vesměs všichni však hovoří o utrpení, které existenciální proměnu člověka provází. Oheň je zmiňován jen některými, a to symbolicky, jako oheň Boží lásky (Balthasar), oheň proměny (Ratzinger), oheň duchovního utrpení (Boublík), oheň bolesti z odloučení (De Rosa). Nejedná se o skutečný hmotný oheň.

V otázce časovosti se teologové rozcházejí. Někteří mluví o mezistavu mezi smrtí a všeobecným soudem (Špidlík, Ratzinger), jiní tuto mezifázi popírají s tím, že soukromý soud je totožný se soudem posledním. Celá očista tak probíhá v okamžiku smrti. (Rahner,

Küng). Mluví-li teologové o času trvání očisty, shodují se v tom, že se tento čas nedá měřit jako čas pozemský, jde o čas mentální, existenciální.

Všichni hovoří o možnosti pomoci zemřelým modlitbou. Hans Küng se v tomto vymyká, v souvislosti se svým učením o očistě ve smrti tvrdí, že modlitba a oběti za mrtvé nemají smysl. Balthasar v této souvislosti poznamenává, že i v případě očisty ve smrti je prosba za zemřelého člověka pronesená v jakýkoli okamžik kosmického času je vztažena k momentu jeho smrti. Modlitba ze mrtvé dle něho není tedy zbytečná.

Účinek modliteb za zemřelé není konkrétně specifikován, nejedná se však o přesvědčování Boha, aby zemřelému ulehčil či zkrátil trest. Jde spíše o solidaritu, podporu zemřelým a sounáležitost s nimi v „communiu sanctorum“.

Dále v teologické reflexi ukáží teologicko-duchovní závěry nauky o očistci¹⁵³.

3.18.1 Podstata očisty

O posmrtné očistě mluvíme se zřetelem na člověka, který již během svého pozemského života učinil základní rozhodnutí pro Krista, lásku, pravdu, dobro. Toto základní rozhodnutí, bylo však během života překryto jinými rozhodnutími – odmítnutím lásky, prohřešky, nekonáním, špatnými skutky, myšlenkami a postoji – a musí být teprve odkryto. Jde o očišťování od nedokonalostí a stop hříchů. Duše, jež nečinila zadost a neodpykala všechny časné tresty za hříchy během života, se musí očistit na věčnosti. Může jít i o člověka, který se před smrtí obrátí. Hříchy mu jsou odpuštěny, ale musí se očistit z nevykonaných dobrých činů a z neúplného naplnění svého poslání.

Ve smrti budeme přivedeni k setkání s Kristem. Jen člověk s čistým srdcem může vidět Boha „tváří v tvář“ (srov. Mt 5,8; Iz 6,5; Lk 5,8). Vše, co brání jeho věčnému spojení s Bohem, musí být vykořeněno, očištěno a proměněno. Člověk se musí vzdát toho, co před Bohem neobstojí. „Musí získat nejvyšší možný stupeň ryzosti, čistoty a intenzity lásky

¹⁵³ Srov. BENEŠ, Josef. *Naše víra: sborník úvah o katolické víře*. Praha: Česká katolická charita, 1974. s. 279-281; *Dar víry: Výklad katolického učení pro dospělé*. Praha: Zvon, 1994. s. 73-74. ISBN 80-7113086-9; FORTE, Bruno. *Malý úvod do víry*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997. s. 79. ISBN 80-7192-172-6; HELLWIG, Monika K. Eschatologie. In *Systematická teologie 3: římskokatolická perspektiva*. FIORENZA, Francis. S. – GALVIN, John. P. (ed.). 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000. s. 181-182. ISBN 80-85959-56-9; HRDLÍČKA, Josef. *Věřím, věříme: poznáváme katechismus katolické církve*. 1. vyd. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1999. s. 63. ISBN 80-7266-021-7; MACHAN, Richard. Posmrtná očista. s. 150-153. OPLETAL, František. *Věřím v Boha*. Díl.2. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1994. s. 196-198; POKORNÝ, Petr. Šest kapitol o eschatologii. In *Perspektivy víry: úvod do eschatologie*. 1. vyd. Praha: Kalich, 1992. s. 124-125. ISBN 80-7017-360-2; *Věřím: malý katolický katechismus*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001. s. 87. ISBN 80-7192-509-8; SCHÖNBORN, Christoph. *Základy naší víry*. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996. s. 100-101. ISBN 80-7192-142-4.

k Bohu, úměrný schopnostem každého jednotlivého člověka.¹⁵⁴ „Podstata očištění je v růstu lásky duše k Bohu, lidské já ustupuje před božským Ty.“¹⁵⁵

„Bůh, který dal člověku čas a přijal jeho příběh, mu bude moci dopřát další účast na hnutí věčné lásky, jež mu dovolí zcela zdokonalit svoji dosud pouze částečnou volbu lásky.“¹⁵⁶ Očišťování je dění, při kterém Boží láska „odstraní vše, co brání tomu, aby byl člověk v Boží přítomnosti naprosto šťastný.“¹⁵⁷

3.18.2 Očistné utrpení

Udalost očisty nastává po fyzické smrti. Je důsledkem soudu, jenž spočívá v tom, že se člověk v okamžiku smrti setká se svým archetypem, pro který byl stvořen, ale do kterého nedorostl. Pod vlivem světla milosti pozná opravdový obsah svého života a uvědomí si svoji nehodnost a ubohost. Vidí, že jeho láska není schopna plného společenství s Bohem. Poznává, co učinil pod vedením Ducha svatého a co pod vedením vlastního egoismu. Prožívá bolest nad minulostí, touží odčinit všechny poklesky. Člověk zřejmě pozná i to, jak mohl být jeho život plodný, kdyby... Utrpením asi bude nejen poznání této skutečnosti, ale i její uznání. Bolest také vzniká z nenaplněné touhy po společenství s Bohem. Toto utrpení očišťuje.

Oheň je v Písmu nejen symbolem utrpení, ale i symbolem Boha a setkání člověka s Bohem (srov. Ex 19,18; 24,17; Dt 4,11-36; 5,4-26; Ž 79; Ez 36,5). Ve smrti se člověk setkává s oslaveným Kristem, který je podle knihy Zjevení ohněm božství, jenž proniká celé lidství, proměňuje ho, zdokonaluje a očišťuje. „Oheň, který nás s konečnou platností připraví pro nebeskou radost, je láska Kristova, která nás naplní palčivou lítostí a nepopsatelným štěstím.“¹⁵⁸ Oheň – Kristus – vytaví z nenaplněných životů něco krásného. Utrpení doplní to, co bylo zameškáno.

Otázka trvání očisty je zřejmě dána tím, jak dalece je duše očištěna. Nejde o čas chronologický, ale o čas existenciální, čas vztahu.

¹⁵⁴ OPLETAL, František. *Věřím v Boha*. s. 196.

¹⁵⁵ BENEŠ, Josef. *Naše víra: sborník úvah o katolické víře*. s. 280.

¹⁵⁶ FORTE, Bruni. *Malý úvod do víry*. s. 79.

¹⁵⁷ *Dar víry*. s. 74.

¹⁵⁸ SCHÖNBORN, Christoph. *Základy naší víry*. s. 101.

Závěr

Současná katolická nauka o očistci neučí o trestech, které si musí člověk po smrti odpykat, aby si usmířil Boha. Ani o démonech, kteří ho trýzní a spalují v ohni. Ale chápe očistu jako nezbytný proces přípravy člověka na život v Boží blízkosti. Člověk, pošpiněný hříchem, plný zbytků po odpuštěném hříchu, nemůže být v blízkosti nanejvýš svatého Boha. Podstata posmrtné očisty je v existenciální proměně člověka. Očistec je darem Božím, ne jeho trestem. Utrpení, které musí člověk při tomto procesu snášet, pramení z poznání své vlastní nedokonalosti a z nemožnosti patřit na Boha.

V této práci jsem se snažila pomocí dotazníkového výzkumu mezi katechety královéhradecké diecéze římskokatolické církve zjistit, jak probíhá výuka o očistci v hodinách náboženské výchovy ve škole a při pravidelných katechezích na farách. Tento výzkum se nezdařil díky malé návratnosti dotazníků. Je možné, že toto téma je pro katechety náročné nebo nezajímavé. Proto jsem se v další části pokusila tuto nauku zpřístupnit katechetům tím, že jsem předložila různá pojetí současných teologů, kteří o posmrtném očišřování hovoří způsobem dobře pochopitelným pro člověka dnešní mentality.

Doufám, že tato práce přispěje k lepšímu pochopení sporné otázky týkající se nauky o očistci.

Seznam zkratek

Seznam použitých biblických zkratek

Ex	2. kniha Mojžíšova
Dt	5. kniha Mojžíšova
1 Král	1. kniha Královská
2 Král	2. kniha Královská
2 Mak	2. kniha Makabejská
Job	Job
Ž	Žalmy
Kaz	Kazatel
Iz	Izaiáš
Am	Amos
Mt	Matoušovo evangelium
Mt	Evangelium podle Marka
Lk	Evangelium podle Lukáše
Jan	Janovo evangelium
1 Kor	1. list sv. Pavla Korint'ánům
Zj	Zjevení sv. apoštola Jana

Seznam použitých zkratek

CIC	<i>Codex iuris canonici</i> – Kodex kanonického práva
DH	Denzinger – Schönmetzer. <i>Enchiridion symbolorum definitionum et declarationum de rebus fidei et mortum</i>
ESC	<i>O některých aktuálních otázkách eschatologie</i>
KKC	<i>Katechismus katolické církve</i>
KPC	Katecheticko pedagogické centrum
LG	<i>Lumen gentium</i> , věroučná konstituce II. Vatikánského koncilu
MTK	Mezinárodní teologická komise
SpS	<i>Spe salvi</i> , encyklika papeže Benedikta XVI.

Seznam tabulek, grafů a příloh

Seznam tabulek

Tabulka 1 – Nejvyšší dosažené katechetické či teologické vzdělání katechetů	30
Tabulka 2 – Univerzity, na nichž katecheté získali vzdělání	31
Tabulka 3 – Délka praxe katechetů	31
Tabulka 4 – Pracovní zařazení katechetů	32
Tabulka 5 – Forma výuky.....	32
Tabulka 6 – Výuka o očištcích	32
Tabulka 7 – Oblíbenost výuky o očištcích u katechetů.....	33
Tabulka 8 – Prostor věnovaný očištcích ve výuce	34
Tabulka 9 – Tématický okruh, do kterého katecheté výuku o očištcích zařazují	34
Tabulka 10 – Četnost výuky o očištcích v jednotlivých ročnících základní školy	35
Tabulka 11 – Tabulka závislostí.....	36

Seznam grafů

Graf 1 – Výuka o očištcích	33
Graf 2 – Oblíbenost výuky	33
Graf 3 – Tématický okruh	34
Graf 4 – Četnost výuky o očištcích	35
Seznam příloh	
Příloha 1 – Dotazník – Učení o očištcích v královéhradecké diecézi.....	73

Použité zdroje

[a]. Úmrtí – Dr. Richard Špaček. In *Časopis katolického duchovenstva*. [online]. 1925, č. 9+10. s. 698-701. [cit. 28. 1. 2007]. Dostupné z: <<http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.php?clanek=16530>>.

BALTHASAR, Hans Urs von. *Eschatologie in unserer Zeit: die letzten Dinge des Menschen und das Christentum*. Freiburg: Johannes Verlag Einsiedeln, 2005. 156 s. ISBN 3-89411-991-X.

BALTHASAR, Hans Urs von. *Síla křesťanské naděje*. 1. vyd. Olomouc: Velehrad, 1995. 126 s. ISBN 80-85966-01-8.

BALTHASAR, Hans Urs von. *Teológia troch dní*. 1. vyd. Trnava: Dobrá kniha, 2009. 367 s. ISBN 978-80-7141-640-1.

BENEDIKT XVI. *Encyklika Spe salvi*. 1. vyd. Praha: Paulínky, 2008. 63 s. ISBN 978-80-8694-41-3.

BENEŠ, Josef. *Naše víra: sborník úvah o katolické víře*. Praha: Česká katolická charita, 1974. 303 s.

Bible: písmo svaté Starého a Nového zákona: včetně deuterokanonických knih: český ekumenický překlad z řečtiny, hebrejštiny a aramejštiny. 6. přeprac. vyd. Praha: Česká biblická společnost, 1995. 1007, 294 s. ISBN 80-85810-08-5.

BOUBLÍK, Vladimír. *Boží lid*. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997. 383 s. ISBN 80-7192-307-9.

BOUBLÍK, Vladimír. *Teologická antropologie*. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001. 189 s. ISBN 80-7192-490-3.

BOUBLÍK, Vladimír. *Teologie dějin spásy*. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. 167 s. ISBN 80-7192-486-5.

BRAITO, Silvestr Mario. *Základy*. 3. vyd. Olomouc: Velehrad, 1947. 231 s.

BROŽ, Vojtěch. *Eschatologie*. [online]. 2004. [cit. 15. 3. 2007]. 42 s. Dostupné z: <<http://www.diecezohk.cz/bakalari/texty/eschatologie-skripta-1.rtf>>.

CALVIN, Jan. *Vzdělání ve víře: Katechismus a Vyznání víry z roku 1537*. 1. vyd. Praha: Kalich, 1953. 91 s.

Dar víry: Výklad katolického učení pro dospělé. Praha: Zvon, 1994. 221 s. ISBN 80-7113-086-9.

DE ROSA, Giuseppe. Očistec. In *Teologické texty*. [online]. Vyšehrad: Královská kolegiální kapitula sv. Petra a Pavla, 2002, č. 2. [cit. 28. 1. 2007]. Dostupné z: <<http://www.teologicketexty.cz/index.php?s=clanek&kod=20050408094703&nadpis=Ocistec&co=o%E8istec>>. ISSN 0862-6944.

DENZINGER, Henricus – SCHÖNMETZGER, Adolfus (ed.). *Enchiridion symbolorum definitionum et declarationum de rebus fidei et mortum*. Barcinone: Herder, 1965. s. 954 s.

DOLISTA, Josef. Modlitba za zemřelé: touha po nebi jako konečném údělu každého člověka. In *Katolický týdeník: list českých a moravských diezézí*. Praha: Katolický týdeník, rok 2003, roč. 14, č. 44. s. 3. ISSN 0862-5557.

DOLISTA, Josef. Nebe, peklo ráj... In *Katolický týdeník: list českých a moravských diezézí*. Praha: Katolický týdeník, 1999, roč. 10, č. 44. s. 3. ISSN 0862-5557.

DOLISTA, Josef. *Perspektivy naděje: teologická výpověď o naději ve vzkříšení*. 1. vyd. Brno: Cesta, 1997. 125 s. ISBN 80-85319-64-0.

DRUHÝ Vatikánský koncil. Věřoučná konstituce o církvi *Lumen gentium*. In *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. 2. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. s. 29-100. ISBN 80-7192-467-9.

FORTE, Bruno. *Malý úvod do víry*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997. 94 s. ISBN 80-7192-172-6.

FRANZEN, August. *Malé církevní dějiny*. 3. doplněné a rozšířené vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006. 398 s. ISBN 80-7195-082-3.

GUARDINI, Romano. *O posledních věcech: křesťanské učení o smrti, posmrtné očistě, vzkříšení, soudu a věčnosti*. Řím: Křesťanská akademie, 1972. 127 s.

GUARDINI, Romano. Očistec. In *Via*. [online]. 1968, č. 4. s. 80. [cit. 25. 11. 2010]. Dostupné z: <http://depositum.cz/knihovny/via/tiskclanek.php?id=c_20387>.

HANUŠ, Jiří. *Malý slovník osobností českého katolicismu 20. století s analogií textů*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. 307 s. ISBN 80-7325-029-2.

HELLWIG, Monika K. Eschatologie. In *Systematická teologie 3: římskokatolická perspektiva*. FIORENZA, Francis S. – GALVIN, John P. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000. 200 s. ISBN 80-85959-56-9. s. 163-188.

HRDLIČKA, Josef. *Věřím, věříme: poznáváme katechismus katolické církve*. 1. vyd. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1999. 143 s. ISBN 80-7266-021-7.

CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. 1. vyd. Praha: Grada, 2007. 265 s. ISBN 978-80-247-1369-4.

JAN PAVEL II. Apoštolská konstituce *Fidei depositum*. In *Katechismus katolické církve*. 2. doplněné a opravené vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. s. 7-13. ISBN 80-7192-473-3.

JAN PAVEL II. Apoštolský list *Laetamur magnopere*. In *Katechismus katolické církve*. 2. doplněné a opravené vyd. Kostelní vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. s. 1-6. ISBN 80-7192-473-3.

JAN PAVEL II. Katecheze o eschatologii. In *MKR Communio*, 2002, Svitavy: Trinitas. roč. 6, č. 2. s. 155-170. ISSN 1211-7668.

JEDIN, Hubert. *Malé dějiny koncilů*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1990. 148 s.

Katechismus katolické církve. 2. doplněné a opravené vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. 793 s. ISBN 80-7192-473-3.

Katechismus z nařízení sněmu tridentského pastýřům duchovním a z rozkazu Pia V. papeže římského na světlo vydaný. V Praze: Dědictví sv. Prokopa, 1867. 602 s.

KÜNG, Hans. *Krédo: apoštolské vyznání víry dnes?* 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2007. 189 s. ISBN 978-80-7021-899-0.

KÜNG, Hans. *Věčný život?* 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2006. 304 s. ISBN 80-7021-836-3.

LE GOFF, Jacques. *Zrození očištěnce*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2003. 376 s. ISBN 80-7021-637-9.

LEWIS, Clive Staples. *Průvodce modlitbou: dopisy Malcolmovi*. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997. 104 s. ISBN 80-7192-224-2.

LEWIS, Clive Staples. *Velký rozvod*. 1. vyd. Praha: Návrat, 1992. 84 s. ISBN 80-85495-06-6.

LUTHER, Martin. *Luherův malý katechismus s výkladem*. Český Těšín: Slezská církev evangelická, 1995. 237 s.

MAAS, Wilhelm. Sestoupil do pekel: aspekty zapomenutého článku víry. In *MKR Communio*. Ronov nad Doubravou: Trinitas, 1998, roč. 2, č. 3. s. 261-279. ISSN 1211-7668.

MACHAN, Richard. Posmrtná očista. In *MKR Communio*. Svitavy: Trinitas 2002, roč. 6, č. 2. s. 138-154. ISSN 1211-7668.

MEZINÁRODNÍ TEOLOGICKÁ KOMISE. *O některých aktuálních otázkách eschatologie*. 1. vyd. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. 104 s. ISBN 978-80-7412-004-6.

OPATRNÝ, Aleš. Co víme o očištcích? In *Katolický týdeník: list českých a moravských diecézí*. Praha: Katolický týdeník, 2003, roč. 14, č. 44. s. 1-2. ISSN 0862-5557.

OPATRNÝ, Aleš. Očištec je sice produktem přemýšlení, ale...[online]. 2008. [cit. 2. 11. 2010]. Dostupné z: <http://www.pastorace.cz/index.php?typ=clanky&sel_id=600>.

OPLETAL, František. *Věřím v Boha*. 2. díl. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1994. 252 s.

PESCH, Otto Hermann. *Druhý vatikánský koncil: příprava, průběh, odkaz*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1996. s. 435. ISBN 80-7021-194-6.

POKORNÝ, Petr. Šest kapitol o eschatologii. In *Perspektivy víry: úvod do eschatologie*. 1. vyd. Praha: Kalich, 1992. s. 13-17. ISBN 80-7017-360-2.

POSVÁTNÁ KONGREGACE PRO NAUKU VÍRY. List o některých otázkách týkajících se eschatologie. In *Teologické texty*. [online]. Vyšehrad: Královská kolegiální kapitula sv. Petra a Pavla, 2002, samizdat č. 1. s. 42-44. [cit. 28. 1. 2007]. Dostupné z: <<http://www.teologicketexty.cz/casopis/1989-1/List-o-otazkach-eschatologie-DOKUMENT.html?co=eschatologie>>. ISSN 0862-6944.

PUNCH, F. Keith. *Základy kvalitativního šetření*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008. 150 s. ISBN 978-80-7367-381-9.

RAHNER, Karl. *Schriften zur Theologie*. Sv. 3. Zur Theologie des geistlichen Lebens. 6. vyd. Zürich-Köln-Einsiedeln: Benziger, 1964. 472 s.

RAHNER, Karl. *Theological investigations*. Sv. 19. Faith and ministry. New York: Crossroad, 1983. 282 s. ISBN 0-8245-0522-7.

RAHNER, Karl. Úvod k věroučné konstituci o církvi *Lumen gentium*. In *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. 2. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. s. 31. ISBN 80-7192-467-9.

RAHNER, Karl. *Základy křesťanské víry*. 1. vyd. Svitavy: Trinitas, 2002. 636 s. ISBN 80-866036-38-3.

RAHNER, Karl – VORMIGLER, Herbert. Očistec. In *Teologický slovník*. Dotisk 1. vyd. Praha: Zvon, 1996. s. 219-220. ISBN 80-7113-212-8.

RATZINGER, Joseph. Mezi smrtí a zmrtvýchvstáním. In *MKR Communio*. 2002, roč. 6, č. 1. s. 59-72. ISSN 1211-7668.

RATZINGER, Joseph. *O víře dnes: rozhovor s Vittorioem Messoriem*. 1. vyd. Praha: Zvon, 1994. 168 s. ISBN 80-7113-100-8.

RATZINGER, Joseph-BENEDIKT XVI. *Bůh a svět: Tajemství křesťanské víry: rozhovor s Peterem Seewaldem*. 3. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2010. 313 s. ISBN 97880-87029-49-7.

RATZINGER, Joseph-BENEDIKT XVI. *Eschatologie: smrt a věčný život*. Nové vyd. Brno: Společnost pro odbornou literaturu - Barrister & Principal, 2008. 196 s. ISBN 978-80-87029-30-5.

RESL, Josef. *Katecheze pro obecné školy: pro 2., 3. a 4. školní rok a zvláště pro školy malotřídní: výklad a doprovod Hronkovy Cesty k Bohu a Kubíčkovy Prvouky*. 1. část. Praha: Bohuslav Rupp, 1941. 431 s.

SCHÖNBORN, Christoph. *Communio tří církevních stavů*. In *MRK Communio*. Svitavy: Trinitas, 2001, roč. 5, č. 2. s. 47-59 ISSN 1211-7668.

SCHÖNBORN, Christoph. *Základy naší víry*. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996. 112 s. ISBN 80-7192-142-4.

SCHUBERT, Kurt. *Židovské náboženství v proměnách věků*. 1.vyd. Praha: Vyšehrad, 1994. 228 s. ISBN 80-7021-075-3.

ŠPAČEK, Richard. *Katolická věrouka*. Praha: Dědictví svatého Prokopa, 1922. Díl 3. Kniha V.-VII. O milosti, svátostech a dokonání. 526 s.

ŠPIDLÍK, Tomáš. *Na druhém břehu*. 1. vyd. Řím: Křesťanská akademie, 1975. 48 s.

ŠPIDLÍK, Tomáš. *Věřím v život věčný: eschatologie*. 1. vyd. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2007. 250s. ISBN 978-80-86715-93-3.

ŠTAMPACH, Odilo Ivan. Silvestr Maria Braitto. In *Život se tvoří z přítomné chvíle: česká katolická teologie po druhé světové válce*. VENTURA, Václav. (ed.) Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1998. 119 s. ISBN 80-85959-36-4.

Věřím: malý katolický katechismus. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001. 155 s. ISBN 80-7192-509-8.

ZIMMERMANNOVÁ, Marie. *Kanonická mise pro výuku náboženství a katechezi ve farnostech*. [online]. 2009. [cit. 15. 11.2010]. 2 s. Dostupné z: <http://www.diecezchk.cz/repository/files/_ke-stazeni/KPC/formulare/kanonicka-mise-pravidla-09.doc>

ZIMMERMANNOVÁ, Marie. *Výuka náboženství a katecheze*. [online]. 2009. [cit. 15. 11. 2010]. 3 s. Dostupné z: <http://www.diecezchk.cz/repository/files/_ke-stazeni/KPC/formulare/doporuceni-pro-vyuku-a-katechezi---cerven-2009.doc>

ZVĚŘINA, Josef. *Pět cest k radosti*. 2. vyd. Praha: Zvon, 1997. 264 s. ISBN 80-7113-222-5.

ZVĚŘINA, Josef. *Teologie agapé: dogmatika*. Sv. 2. 1. vyd. Praha: Skriptum 1994. 465 s. ISBN 80-85528-20-7.

Další použité prameny

GELMI, Josef. *Papežové: od svatého Petra po Jana Pavla II.*. 1.vyd. Praha: Mladá fronta, 1994. 328 s. ISBN 80-204-0457-0.

Kodex kanonického práva. 1. vyd. Praha: Zvon, 1994. 812 s. ISBN 80-7113-082-6.

KOLÁŘ, Ondřej. Očistec v pohledu současné katolické teologie. In *Křesťanská revue: dvouměsíčník pro odpovědný dialog*. Praha: Oikumené - Akademická Ymca, 2005, roč. 72, č. 5. s. 114-123. ISSN 0023-4613.

KRAFT, H. *Slovník starokřesťanské literatury: život, spisy a nauka řeckých, latinských, syrských, egyptských a arménských církevních otců*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005. 320 s. ISBN 80-7192-516-0.

Latinsko český slovník. 1.vyd. Voznice: Leda, 2000. 576 s. ISBN 80-85927-82-9.

POSPÍŠIL, Ctirad Václav. Jacques Le Goff: Zrození očistce. In *Teologické texty*. [online]. Vyšehrad: Královská kolegiální kapitula sv. Petra a Pavla, 2004, č. 4. [cit. 28. 1. 2007]. ISSN 0862-6944. Dostupné z:

<<http://www.teologicketexty.cz/index.php?s=clanek&kod=20051003173158&nadpis=Jacques-Le-Goff-Zrozeni-ocistce&co=o%E8istec>>. ISSN 0862-6944.

PUNCH, F. Keith. *Úspěšný návrh výzkumu*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008. 232 s. ISBN 978-80-7367-468-7.

Příloha 1

UČENÍ O OČISTCI V KRÁLOVÉHRADECKÉ DIECÉZI

1. Odborná příprava

teologické vzdělání

bakalářské

magisterské

Katolická teologická fakulta UK v Praze – obor

Cyrilometodějská teol. fakulta JU v Českých Budějovicích – obor

Teologická fakulta UP v Olomouci – obor

Pedagogická fakulta UHK – obor náboženská výchova

Katechetický kurz

jiné teologické nebo katechetické vzdělání: _____

3. Praxe

Učíte náboženství ve škole? Ne Ano Kolik let? _____

Kolik hodin týdně v současné době vyučujete? _____

Vedete katechezi na faře? Ne Ano Kolik let? _____

Kolik hodin týdně v současné době vedete katechezi? _____

2. Výuka římskokatolického náboženství nebo katecheze

součást úvazku

pracovní dohoda

dobrovolník

3. Vyučování o očistci

Věnujete se ve výuce očistci? Ne Ano

Ve kterých třídách?

V rámci kterého okruhu mluvíte o očištění (kdy)?

Kolik času tématu očištění věnujete?

do deseti minut skoro celou hodinu více jak jednu hodinu

Věnujete se očištění rádi? Ne Ano

Máte nějakou vlastní (osvědčenou) metodu – jakou?

Jaké používáte pomůcky?

Stručně popište, jak očištění přibližujete?
